

**ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ҲУҚУҚ, БИЗНЕС ВА СИЁСАТИ
ТОҶИКИСТОН**

ВБД: 338.12. (575.3)

Бо ҳуқуқи дастнавис

АЗИМОВА МУҚАДАСХОН МУҲАМЕДОВНА

**ИДОРАКУНИИ РУШДИ БАХШИ ДАВЛАТИИ ХИЗМАТРАСОНИҲО
ДАР САМТИ ПЕШНИҲОДИ НЕЪМАТҲОИ МУҲИММИ ИҶТИМОӢ
(дар мисоли вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон)**

АВТОРЕФЕРАТИ

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи
илмии номзади илмҳои иқтисодӣ
аз рӯйи 08.00.05.02 - Хизматрасонӣ дар соҳаҳои илм,
маориф ва иҷтимоиёт

Душанбе, 2023

Кори диссертатсионӣ дар кафедраи иқтисодиёти корхонаҳо ва минтақои Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон иҷро шудааст.

Рохбари илмӣ:

Мирсаидов Саидакмал Аврорович, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи фаъолияти гумрукии Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон

Муқарризони расмӣ:

Шаропов Фарҳодҷон Разоқович, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор, муовини ректор оид ба илм ва робитаҳои байналмиллалӣ Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон

Ойматов Бахтиёр Шорахматович, номзоди илмҳои иқтисодӣ, муаллими калони кафедраи баҳисобгирии бухгалтерӣ, таҳлил ва аудити Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ

Муассисаи пешбар:

Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Ҳимояи диссертатсия «23» июни соли 2023 соати 13⁰⁰ дар ҷаласаи шурои диссертатсионии БД.КOA-014 назди Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон баргузор мегардад. Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734067, ш. Душанбе, кӯчаи Нахимов 64/4) E-mail: faridullo72@mail.ru; телефони котиби илмӣ: +992 935730010

Бо диссертатсия ва автореферат дар китобхонаи илмӣ Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон ва сомонаи расмӣ <http://www.tgfeu.tj> шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «   » _____ соли 2023 тавзеъ шудааст.

**Котиби илмии
шурои диссертатсионӣ,
номзоди илмҳои иқтисодӣ**

Убайдуллоев Ф.К.

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзӯи таҳқиқот. Дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 таъкид карда шудааст, ки “вазифаҳои асосии рушди сармояи инсониро дар давраи дарозмуҳлат пешбурди фарогирии иҷтимоӣ тариқи баланд бардоштани дастрасӣ ба хизматрасониҳои босифат, аз ҷумла маориф, тандурустӣ, ҳифзи иҷтимоӣ, ва беҳдошт ва фароҳам овардани фазои мусоиди сармоягузорӣ дар соҳаи иҷтимоӣ”¹ ташкил медиҳад. Иҷрои ин вазифаҳо, дар навбати аввал бо рушди иқтисодиёти бахши давлатӣ, бахши хизматрасониҳои давлатӣ дар доираи пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ (маориф, тандурустӣ, фарҳанг), ки заминаи асосии ташшаққулу рушди сармояи инсониро ташкил медиҳад, алоқаманд мебошад.

Зеро ташаққул ва рушди низоми иқтисоди бозорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳарчанд ба қадри кофӣ иқтисодиётро бо мол ва хизматрасониҳои гуногун таъмин намояд ҳам, аммо як қатор масъалаҳои асосии ҳаёти кишвар, пеш аз ҳама, истеҳсоли пешниҳоди хизматрасониҳои иҷтимоиро ҳаллу фасл карда наметавонад. Бинобар ин, дар низоми иқтисодӣ як бахши фаъолияти иқтисодӣ ҷудо гардидааст, ки дар он механизмҳои бозории тақсимои неъматҳо пурра баррасӣ карда нашудаанд. Дар ин робита илме ташаққул ва инкишоф ёфт, ки бо омӯзиши хусусиятҳои хоси бахши давлатии иқтисод машғул аст. Дар бахши давлатӣ принсипи ҳамкориҳои бозор ва давлат ҳангоми ҳалли масъалаҳои дорой аҳамияти муҳимми иҷтимоӣ қарор дорад.

Дар ҳаёти иқтисодию иҷтимоии даврони соҳибистиклолии мамлакат ташаққул ва инкишофи бахши давлатии иқтисодиёт ҳамчун унсурҳои таркибии иқтисоди омехта як падидаи нисбатан нав аст. Зарурати инкишофи ин бахш аз кам шудани ҳаҷми як қатор неъматҳои иҷтимоии муҳим бармеояд, ки қаблан онҳо пурра аз ҷониби давлат таъмин мешуданд. Дар айни замон дар шароити дигаргуншавии ҳаёти иҷтимоию иқтисодии ҷомеа ҳаҷм ва гуногунии талаботи ҷамъиятӣ ба неъматҳои ҷамъиятӣ ва иҷтимоӣ васеъ мегардад. Вобаста ба ин мушкилоти маҳдудияти захираҳои бучетӣ дар ин бахш мушоҳида мешавад, ки зарурати дарёфти манбаъҳо ва ҷалби захираҳои иловагиро тақозо менамояд. Бинобар ин, коркарди асосҳои назариявӣю методологии тақмили механизмҳои идоракунии рушди субъектҳои иқтисодии бахши давлатӣ, ки барои оқилонаву самаранок истифода бурдани захираҳо дар истеҳсоли пешниҳоди неъматҳо, хизматрасониҳои муҳимми иҷтимоӣ мусоидат менамояд, мубрамият пайдо мекунад.

Зимнан бояд таъкид намуд, ки дар адабиёти иқтисодии ватанӣ ба муаммоҳои илмӣю идоракунии рушди бахши давлатии иқтисодиёт дар самти пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ, бахусус дар сатҳи минтақаҳои мамлакат кам тавачҷуҳ дода шудааст. Амалия нишон медиҳад, ки натиҷаҳои фаъолияти бахши давлатӣ, пеш аз ҳама, дар майдони фазоӣ ё ҳудудии истеъмоли онҳо таҷассум меёбанд, яъне сокинони минтақаи алоҳидаи мамлакат ба сифати истеъмолкунандаи неъматҳои ҷамъиятӣ, аз ҷумла неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ баромад мекунанд. Аслан, дар сохтори бахши давлатии

¹ Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, с.50

иктисодиёти сатҳҳои гуногун соҳаҳои истеҳсоли пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ, ки соҳаҳои маориф, тандурустӣ, фарҳанг, илм ва амнияти иҷтимоиро дар бар мегиранд, мавқеи муҳимро ишғол мекунанд. Манбаи маблағгузори ин неъматҳоро аслан буҷети маҳаллӣ ташкил медиҳад. Бояд қайд намуд, ки дар даҳ соли охир тамоюли маблағгузори буҷетӣ ба соҳаҳои хизматрасонии муҳимми иҷтимоӣ сифати устувор гирифтааст: соли 2021 нисбат ба соли 2010 ҳаҷми маблағгузорӣ аз буҷети давлат ба соҳаи маориф - 5,7 маротиба, тандурустӣ - 6,8 маротиба, чорабиниҳои фарҳангӣ - 2,1 маротиба афзудааст. Бояд қайд намуд, ин соҳаҳо ба ҷузъи муҳимми иқтисоди миллӣ табдил ёфта, дар истеҳсоли маҷмуи маҳсулоти дохила низ иштирок менамоянд ва айни замон ҳиссаи онҳо дар истеҳсоли ММД беш аз 5,5 фоизро ташкил медиҳад. Рушди иҷтимоиву иқтисодии мамлакат аз сатҳи иқтисодии институционалӣ ва ҷузъи муҳимми он - фарҳанги ташкилии субъектҳои бахши иқтисодиёти давлатии минтақаҳои мамлакат дар самти истеҳсоли пешниҳоди неъматҳо ва ё хизматрасониҳои муҳимми иҷтимоӣ вобаста аст. Бинобар ин, омӯзиши таҷрибаҳои пешрафтаи минтақаҳои мамлакат дар ташкили истеҳсоли пешниҳоди хизматрасониҳои муҳимми иҷтимоӣ ва дар асоси он зарурати коркарди асосҳои назариявии идоракунии рушди бахши иқтисодиёти давлатӣ дар самти мазкур сабаби интихоби мавзӯи тадқиқоти диссертациониро муайян намудааст.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Асосҳои назариявии ташаккули бахши давлатии иқтисодиёт дар назарияи “шикастҳои” бозори Ч.М. Кейнс, А. Пигу, назарияи некуаҳволии ҷамъиятии В. Парето, А.Бергсон, Э. Линдал, назарияи неъматҳои ҷамъиятии П. Самуэлсон, М. Олсон, Р. Масгрейв, инчунин дар назарияи интихоби оммавии Д. Бюкенен, Д. Мюллер, М. Олсон, Г. Таллок ва дигарон баррасӣ шудаанд. Равишҳои гуногун оид ба омӯзиши мундариҷа ва хусусиятҳои ташаккули бахши давлатӣ дар доираи неъматҳои иҷтимоӣ дар асарҳои Э.Б. Аткинсон, Х.Р. Вариян, К. Гамилтон, Ф. Котлер, Р. Крамер, Д. Стиглицс, К. Эрроу ва дигарон инъикоси худро ёфтаанд. Мушкилоти рушди иқтисодиёти бахши давлатӣ, масъалаҳои равандҳои ҳамкориҳои сохторҳои давлатӣ, бахши хусусӣ, ташкилоти ғайритиҷоратии ғайридавлатӣ дар асарҳои олимони рус Г.А. Ахинов, В.Э. Гордин, Е.В. Егоров, Э.Х. Жилтсов, О.Ю. Мамедов, И.Н. Молчанов, О.Г. Погорелова, Л.И. Яковсон ва дигарон таҳқиқ шудаанд.

Пайваستا бо рушди муносибатҳои бозорӣ дар соҳаҳои неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ (маориф, тандурустӣ, хизматрасонии фарҳангӣ ва ғ.) олимони иқтисодшиносии ҷумҳурӣ низ ба омӯзиши масъалаҳои ташаккули бахши давлатии иқтисодиёт таваҷҷуҳи махсус додаанд. Дар таълифоти С.И. Исломов, Т. Низомова, С. Комилов, Р.М. Бобочонов, Л.Х. Саидмуродов, А.Б. Мирсаидов, Ҳ.У. Умаров, Ҳ.Н. Фақеров, Ф.Р. Шаропов, Б.Ш. Ойматов, Т.Т. Ғаниев ва дигарон таҳлили интиқодии равандҳои мазкур амалӣ шуда, зарурати эҳёи фаъолияти давлат, ҳамчун ниҳоди пешбари бахши давлатии иқтисодиёт дар соҳаи пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ, асоснок карда шудааст.

Аммо дар адабиёти иқтисодии ватанӣ таҳқиқоти махсуси илмӣ дар самти такмили идоракунии субъектҳои иқтисодиёти бахши давлатӣ дар пояи муайян намудани хусусиятҳо ва аломатҳои мушаххас ҳангоми пешниҳоди неъматҳои муҳими иҷтимоӣ хеле кам вомерӯад. То имрӯз концепсияи рушди иқтисодиёти бахши давлатӣ таҳия нашудааст, нақши аксари ниҳодҳои ҳокимияти давлатӣ ҳамчун як ниҳоди пешбаранда ва субъекти муҳими идоракунии бахши мазкури иқтисод (бо назардошти хусусиятҳои минтақаҳои алоҳидаи кишвар) ба қадри кофӣ муайян нашудааст.

Ҳамин тариқ, гуногунии ҷанбаҳои мухталифи масъалаи мазкур ва сифати системаи мураккаби кушод доштани субъектҳои иқтисоди бахши давлатӣ зарурати ҷустуҷӯ ва асосноккунии муносибатҳои навро дар идоракунии он дар самти пешниҳоди неъматҳои муҳими иҷтимоӣ муайян мекунад.

Дар рафти омӯзиши адабиёти илмӣ, таҳлили маводи озмоишӣ ва амалияи фаъолияти субъектҳои бахши давлатии иқтисодиёти вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми пешниҳоди неъматҳои муҳими иҷтимоӣ ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқот муайян ва тарҳрезӣ карда шуданд.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ. Диссертатсия дар доираи барномаҳои дурнамои давлатӣ, Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои то давраи соли 2030, Барномаи давлатии рушди таҳсилоти томактабӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020, Барномаи давлатии ислоҳот ва рушди таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2012-2020, Барномаи миёнамӯхлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020, Барномаи миллии ташаккули тарзи ҳаёти солим дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020 таҳия гардидааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот аз омӯзиши асосҳои назариявии рушди бахши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоӣ, таҳлили ҳолат ва тамоюлҳои тағйирёбии он, таҳияи муқаррароти методологӣ ва тавсияҳои амалӣ иборат аст, ки рушди минбаъдаи низоми идоракунии амалкунандаи бахши мазкурро дар самти пешниҳоди неъматҳои муҳими иҷтимоӣ таъмин мекунанд.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои ноил шудан ба ин ҳадаф ҳалли вазифаҳои зерин ба назар гирифта шудааст:

- ворид намудани муқаррарот доир ба моҳият ва сохтори неъматҳои ҷамъиятӣ ва неъматҳои муҳими иҷтимоӣ ҳамчун объекти идоракунии бахши давлатии хизматрасониҳои сатҳи гуногун;

- таҳқиқи рушди низому иқтисодии институтсионалии бахши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоӣ ҳамчун механизми идоракунии он, инчунин муайян кардани хусусиятҳои минтақавии фаъолияти бахши мазкур дар соҳаи пешниҳоди неъматҳои муҳими иҷтимоӣ;

- арзёбии марҳилаҳои рушди бахши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоӣ вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва сифати идоракунии он дар соҳаи пешниҳоди неъматҳои муҳими иҷтимоӣ;

- муайян намудани сахми истехсол ва пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ ба афзоиши МММ-и Суғд дар асоси таҳлили коррелясионӣ-регрессионӣ;

- асоснок намудани роҳҳои тақомули низоми ташкилии идоракунии, пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ, тавсифи типологияи бахши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоӣ дар сатҳи минтақавӣ ва муайян намудани роҳҳои васеъ кардани таъминоти захиравии он;

- коркарди тавсия доир ба фаъол гардонидани самтҳои стратегияи низоми идоракунии бахши давлатии хизматрасониҳо дар самти пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ дар вилояти Суғд.

Объекти таҳқиқот субъектҳои иқтисодии бахши давлатии вилояти Суғд дар самти истехсолу пешниҳоди неъматҳои (хизматрасониҳои) муҳимми иҷтимоӣ мебошад.

Предмети таҳқиқот муносибатҳои иҷтимоиву иқтисодӣ ва идоракунии вобаста ба таъмини рушди соҳаи пешниҳоди неъматҳои хизматрасониҳои муҳимми иҷтимоӣ дар бахши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоӣ ба шумор мераванд.

Фарзияи таҳқиқот. Исбот кардани фарзия доир ба нақши гиреҳи идораи бахши давлатии хизматрасониҳо дар самти истехсолу пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ (маориф, тандурустӣ, фарҳанг) на танҳо дар таъмини рушди инсон ва сармояи инсонии милливу минтақавӣ, балки имконияти таъсиррасонӣ ба ҳалли тазоди (дилеммаи) миёни самаранокии иқтисодӣ бозорӣ ва рушди соҳаҳои иҷтимоӣ равона шудааст.

Асосҳои назариявии таҳқиқотро асарҳои бунёдии олимони-иқтисодчиён дар соҳаи назарияи неъматҳои ҷамъиятӣ, дастовардҳои тадқиқотчиёни ватанӣ ва хориҷӣ, ки ба идоракунии бахши давлатӣ дар соҳаи хизматрасониҳои иҷтимоӣ бахшида шудаанд, ташкил медиҳанд. Инчунин, бо дараҷаи баланди равиши методологӣ асарҳои олимони иқтисоддоне, ки низомҳо ва зернизомҳои иҷтимоию иқтисодӣ, ҷанбаҳои методии фаъолияти бахши давлатӣ дар таъмини неъматҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ муҳимро таҳқиқ намудаанд, эҷодкорона истифода бурда шуд.

Дар рафти таҳқиқот усулҳои зерин истифода шуданд: усулҳои диалектикӣ ва системавӣ, усулҳои абстраксия ва муқоисаи илмӣ, усулҳои таҳлили иқтисодӣ ва математикӣ, усули коркарди маълумотҳои оморӣ, усули экстраполятсионӣ, усулҳои моделсозӣ.

Сарчашмаи маълумот сарчашмаи иттилоотии таҳқиқоти диссертатсиониро санадҳои меъриӣ-ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, маълумоти Агентии оморӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва идораҳои минтақавии он, ҳисоботҳо, маводи меъерӣ ва методии Сарраёсати молияи вилояти Суғд, Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ассотсиатсияи ташкилоти ғайритиҷоратии Тоҷикистон, раёсат ва намоёндагҳои минтақавии онҳо ташкил карданд.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот. Диссертатсия солҳои 2014-2023 дар кафедраи иқтисодиёти корхонаҳо ва минтақаи Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон омода гардидааст.

Навгони илми таҳқиқот дар коркарди асосҳои назариявӣю методии тақмили механизмҳои идоракунии рушди бахши давлатии хизматрасониҳо дар самти истеҳсоли пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ ва тавсияҳои амалӣ доир ба баланд бардоштани сатҳи самаранокӣ ва истифодаи оқилонаи захираҳо дар субъектҳои бахши номбурдаи вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон зоҳир мегардад.

Натиҷаҳои назаррасии илмие, ки навгони илми таҳқиқотро муайян мекунанд, чунинанд:

1. Ба мафҳуми “Бахши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоӣ” дар асоси ҷамъбасти тафсириҳои гуногуни мафҳуми мазкур, ки дар адабиёти иқтисодӣ мавҷуд аст, тасҳеҳ ворид карда шуд. Бахши давлатӣ ҳамчун як ҷузъи сохтори иқтисоди омехта маҷмӯи сохтор ва ташкилотҳои институтсионалӣ мебошад, ки ба истеҳсол ва пешниҳод кардани неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ баҳри қонеъ кардани эҳтиёҷоти иҷтимоӣ ва дар асоси захираҳои (пеш аз ҳама молиявӣ) дар ихтиёри онҳо мавҷудбуда равона карда шудааст.

2. Асоснок карда шуд, ки тақмилу коркарди механизмҳои идоракунии рушди бахши давлатии хизматрасониҳо дар самти истеҳсоли пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ (маориф, тандурустӣ, фарҳанг ва ғ.) бояд ба сифату хусусияти неъматҳои омехтаи ҷамъиятӣ, ки ба онҳо ҳам танзими давлатӣ ва ҳам танзими бозорӣ хос аст, таъя кунад; исбот карда шудааст, ки дар натиҷаи ташаккули маҷмӯи шаклҳои хусусӣ ва давлатии ташкили истеҳсоли пешниҳоди хизматрасониҳои муҳимми иҷтимоӣ як фазои иқтисодӣ (навъи омехтаи иқтисодиёт) барои ҳамкориҳои механизмҳои вазъи бозорӣ ва иштироки сохторҳои давлатӣ ва хусусӣ ё амали ниҳодҳои давлатӣ, сиёсӣ ва иқтисодӣ ба вуҷуд омадааст.

3. Тамоюли устувори рушди истеҳсоли пешниҳоди неъматҳои ҷамъиятӣ, ки аз табиати давлати иҷтимоӣ бармеояд, дар мамлакат ва минтақаҳои он муайян карда шуда, афзалияти вилояти Суғд дар миёни минтақаҳо ҷудо карда шудааст; таносуби муносиби истеҳсолот ва пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ байни марказ ва минтақаҳо, таъминоти захиравии он муайян карда шудааст; типологияи муайянкунандаи бахши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоӣ дар сатҳи минтақа таҳия карда шудааст, ки ба тадбиқи самараноки механизмҳои идоракунии захираҳо дар самти пешниҳоди неъматҳои муҳими иҷтимоӣ боис мегарданд.

4. Дар асоси таҳлили коррелясионӣ-регрессионӣ, вобастагии суръати афзоиши МММ-и вилояти Суғд аз омилҳои таъсиррасони суръати афзоиши хароҷоти соҳаҳои маориф ва тандурустӣ муайян карда шуд, ки барои таҳияи ояндабинии дурнамои рушди идоракунии бахши давлатии иқтисодиёт дар истеҳсоли пешниҳоди неъматҳои (хизматрасониҳои) муҳимми иҷтимоӣ истифода шаванд;

5. Тавсияҳои методӣ барои арзёбии фаъолият ва самаранокии низоми идоракунии бахши давлатии хизматрасониҳои вилояти Суғди ҷумҳурӣ дар соҳаи истеҳсолу пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ асоснок карда шуданд, ки ба такмил додани низоми идоракунии баҳри муносиб гардонидани хароҷоти бучетӣ ва ғайрибучетӣ, идоракунии сифати неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ ва истеҳсолот, ки ба эҳтиёҷоти сокинони ҷомеаи минтақа равона карда шудаанд, имкон медиҳад.

6. Тавсияҳои илман асоснок карда шуда, оид ба такмили низоми стратегии идоракунии бахши давлатии вилояти Суғд дар самти истеҳсолу пешниҳоди хизматрасониҳои муҳимми иҷтимоӣ пешниҳод гардидаанд, ки зарурати такмили стандартҳои неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ, муносибгардонии сохтори бахши давлатӣ тавассути афзоиши ҳиссаи институтсионалии худмухтор ва ташкилоти ғайритиҷоратии ғайридавлатӣ, рушди механизми шарикии давлат ва бахши хусусиро вобаста ба талаботи марҳалаи нави рушди мамлакат ва минтақаҳои он дар бар мегиранд.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

- дар асоси омӯзиши муқаррароти назариявӣ равшан намудани моҳият ва сохтори неъматҳои ҷамъиятӣ ҳамчун объекти бахши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоӣ;

- муайянкунии такмил ва коркарди механизмҳои идоракунии рушди бахши давлатии хизматрасониҳо дар самти истеҳсолу пешниҳоди неъматҳои муҳими иҷтимоӣ, бо назардошти сифату хусусияти неъматҳои омехтаи ҷамъиятӣ, ки ба онҳо ҳам танзими давлатӣ ва ҳам танзими бозори хос аст;

- арзёбии таносуби истеҳсолот ва пешниҳоди неъматҳои муҳими иҷтимоӣ байни марказ ва минтақаҳо, таъминоти захиравии он, ки дар ин замина алгоритми интихоби дурусти субъект, объект ва механизми идоракунии рушди истеҳсолу пешниҳоди неъматҳои муҳими иҷтимоӣ пешниҳод шудааст;

- таҳлили коррелясионӣ-регрессионӣ ва арзёбии самаранокии таъсиррасонии суръати афзоиши хароҷоти неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ ба афзоиши МММ-и вилояти Суғд;

- пешниҳоди тавсияҳои методӣ, ки ба такмил додани низоми идоракунии баҳри муносиб гардонидани хароҷоти бучетӣ ва ғайрибучетӣ, идоракунии сифати неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ ва истеҳсолот дар бахши давлатии хизматрасониҳои вилояти Суғди ҷумҳурӣ боис мегардад;

- тавсияҳои илман асоснокшуда оид ба фаъл гардонидани тамоюли стратегии низоми идоракунии бахши давлатии вилояти Суғд дар самти истеҳсолу пешниҳоди хизматрасониҳои муҳимми иҷтимоӣ ва рушди механизми шарикии давлат ва бахши хусусӣ вобаста ба талаботи марҳалаи нави рушди мамлакат ва минтақаҳои он.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Аксарияти муқаррароти таҳқиқоти илмӣ барои равшанӣ андохтан ва инкишофи назарияи неъматҳои ҷамъиятӣ, пурра гардидани дониш дар бораи иқтисодиёти бахши давлатӣ дар пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ мусоидат хоҳад кард. Натиҷаҳои ҳосилшудаи таҳқиқоти илмиро барои ташаккули низоми муассири идоракунии

бахши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоии минтақаҳои ҷумҳурӣ истифода бурдан мумкин аст.

Тавсияҳои методӣ ва амалии таҳиякардаи муаллиф дар раванди таълимии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон дар курсҳои таълимии “Иқтисоди бахши давлатӣ”, “Танзими давлатии иқтисод”, “Иқтисоди минтақавӣ ва менечмент”, инчунин дар таҳияи курсҳои махсуси менечмент дар соҳаи иҷтимоӣ истифода шуда метавонанд.

Методология ва амсилаи пешниҳодкардаи муаллифро дар фаъолияти Мақомоти ҳокимияти маҳаллии давлатӣ, ташкилоти давлатӣ ва ғайридавлатии бахши давлатӣ барои баҳодиҳии самаранокии фаъолияти онҳо ва таҳияи тавсияҳо оид ба рушди минбаъдаи бахши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоии вилояти Суғд ва такмили низоми идоракунӣ, ки ба қонеъ кардани эҳтиёҷоти иҷтимоии минтақаи мазкур равона карда шудааст, истифода бурдан мумкин аст.

Дарҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Тавассути гузаронидани таҷрибаҳо, дақиқии маълумот ва қофи будани ҳаҷми маводи таҳқиқотӣ коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот ва интишорот тасдиқ мегардад. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмии натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ таҷрибавӣ таҳия карда шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Натиҷаҳои таҳқиқот ба сарҳатҳои зерини шиносномаи ихтисосҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 08.00.05.02 – Хизматрасонӣ дар соҳаҳои илм, маориф ва иҷтимоӣ: 1.1. Ташаккул ва рушди бозори хизматрасониҳо дар соҳаҳои илм, маориф ва иҷтимоӣ дар сатҳи минтақавӣ ва умумимиллӣ. Нақш ва мавқеи хизматрасониҳои илм, маориф ва иҷтимоӣ; 1.5. Механизми идоракунӣ бозори хизматрасониҳои илм, маориф ва иҷтимоӣ; 1.9. Асосҳои иқтисодии амалкард ва дастгирии давлатии бахши хизматрасонӣ дар соҳаҳои илм, маориф ва иҷтимоӣ; 1.14. Идоракунӣ сифати хизматрасонӣ дар соҳаҳои илм, маориф ва иҷтимоӣ; 1.18. Маблағгузори бахши хизматрасонӣ дар соҳаҳои илм, маориф ва иҷтимоӣ; 1.19. Рушди ҳамкориҳои муассисаҳои илм, маориф ва иҷтимоӣ бо субъектҳои соҳаҳои дигари иқтисодиёт мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии илмии доктара. Дар муайян кардани ҳадаф, мавзӯ ва объекти таҳқиқот, муаллиф сохтани номгӯи вазифаҳои таҳқиқот ва ҳалли онҳо, асоснок кардани заминаҳои назариявӣ ва методии таҳқиқот зоҳир мегардад. Иштироки бевоситаи унвонҷӯ дар таҳқиқот тавассути интишори мақолаҳои илмӣ оид ба мавзӯи диссертатсия, баромадҳо дар конференсияҳои илмию амалӣ ва илмӣ-назариявии сатҳи байналмилалӣ, ҷумҳуриявӣ ва минтақавӣ, инчунин дар санҷиши амалии натиҷаҳои диссертатсия собит мешавад.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Муқаррароти асосӣ ва натиҷаҳои алоҳидаи таҳқиқот дар конференсияҳои байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ давоми солҳои 2014-2022 муаррифӣ ва баррасӣ гардидаанд, аз ҷумла конференсияи ҷумҳуриявии илмию амалӣ дар мавзӯи «Тоҷикистон дар асри XXI: дурнамои рушди устувори иқтисоди миллӣ» (Хучанд, 2015),

конференсияи илмию назариявии омӯзгорону донишҷӯён «Нақши илм дар ташаккули миллат давлатдорӣ» (Хучанд, 2016), конференсияи илмию амалии олимони профессорон ва муҳаққиқони ҷавон таҳти унвони «Илм ва инноватсия дар низоми татбиқи ҳадафҳои стратегии миллӣ», бахшида ба 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Рӯзи илми тоҷик (Хучанд, 2021), конференсияи илмию амалии профессорону омӯзгорон ва олимони ҷавон таҳти унвони «Ҳамгироии илм ва истеҳсолот баҳри ноил шудан ба ҳадафҳои стратегии миллӣ», бахшида ба эълон гаштани солҳои 2020-2026 саноатикунони босуръати кишвар ва Рӯзи илми тоҷик (Хучанд, 2022).

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Муқаррарот ва натиҷаҳои асосии кори диссертатсионӣ дар 12 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 5 мақолаи илмӣ дар нашрияҳои тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 7 мақолаи илмӣ дар конференсияҳо дар ҳаҷми умумии 3,5 ҷ.ҷ. инъикос шудаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Таҳқиқоти диссертатсионӣ аз муқаддима, се боб, 9 зербоб, хулоса, рӯйхати адабиёти истифодашуда ва замимаҳо иборат аст. Ҳаҷми умумии кор 172 саҳифаи матни компютерӣ, аз ҷумла 32 ҷадвал, 7 диаграмма ва 4 расмро дар бар мегирад.

ҚИСМИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

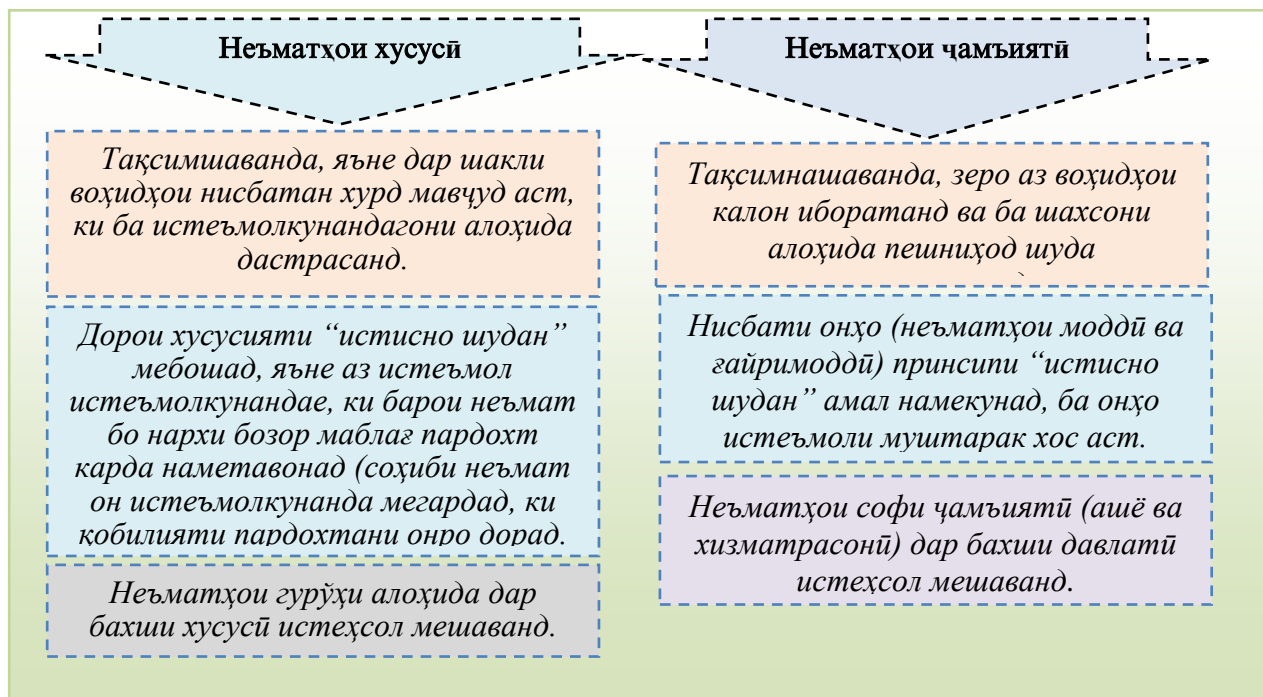
Дар муқаддима мубрам будани мавзӯи диссертатсия асоснок гардида, сатҳи таҳқиқи кор, объект, мавзӯ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, асосҳои методологӣ, назариявӣ, заминаҳои меъёрӣ, навгониҳои илмӣ ва нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳаммияти назариявӣ ва амалии диссертатсия муайян карда шудааст, ҳамзамон, тасвиби натиҷаҳои таҳқиқот ва сохторҳои диссертатсия нишон дода шудааст.

Дар боби якум – “Асосҳои назариявии рушди баҳши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоӣ” – муносибатҳои назариявӣ доир ба шарҳи неъматҳои ҷамъиятӣ ва баҳши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоӣ, таснифи хусусиятҳои неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ ва рушди сохтори институтсионалии истеҳсолу пешниҳоди неъматҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ муҳим мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд.

Дар диссертатсия қайд карда шудааст, ки дар адабиёти иқтисодӣ омӯзиши масъалаҳои эҳтиёҷоти иҷтимоӣ ва вобаста ба ин, неъматҳои ҷамъиятӣ таърихи дурудароз дорад. Дар маркази баҳси илми иқтисодӣ анъанавии даврҳои аввал ғамхорӣ нисбати неқӯаҳволии ҷамъият аз муқаррароте, ки зуҳури «дасти ноаён»-ро танзим мекунад, сарчашма мегирифт. Маҳз дар заминаи муқаррароти «дасти ноаён» индивидуализми методологӣ ташаккул ёфтааст, ки тибқи он манфиатҳои гурӯҳӣ ва ҷамъиятӣ ба манфиатҳои шахсонӣ алоҳида баробар карда шуданд. Аммо, дар ҷомеа неъматҳои ҷамъиятӣ ё молҳои вучуд доранд, ки онҳоро дар доираи муқаррароти индивидуализми методологӣ (ғарази шахсӣ ва соҳибхитиёрӣ) тавсиф кардан мушкил мебошад. Ҳамин тариқ, берун аз ҳудуди бозор иқтисодшиносон бо мушкилоти неъматҳо ё молҳои ҷамъиятӣ дучор мешаванд, ки нисбати онҳо на ҳамеша ҷавҳар ва муқаррароти индивидуализми методологӣ қобили истифодаанд. Бинобар он муаллиф кӯшиш ба харҷ додаст,

ки масъалаи мазкурро, ки барои иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва минтақаҳои он аҳамияти назариявӣ ва амалӣ дорад, ҳаллу фасл намояд. Чунки иқтисодшиносони ватанӣ пас аз солҳои 90-ум, яъне бо оғози таъсиси як низоми ҷадиди иқтисодӣ - низоми бозорӣ ба мушкилоте рӯбарӯ шуданд, ки дар он механизми бозории тақсимои неъматҳо амал намекунад. Бо ҳамин сабаб масъалаи зарурати омӯзиши бахши давлатии иқтисодӣ ба миён омад, ки дар он неъматҳо - захираҳо, молҳо, хизматрасонӣ на бо воситаи бозор, балки ба воситаи чунин муассисаҳои иқтисодӣ мисли мақомоти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ тақсим карда мешаванд. Аз ин бармеояд, ки бахши ҷамъиятии иқтисод (одатан бахши давлатии иқтисодиёт ном бурда мешавад) як бахш ё як қисми ҷазои иқтисодӣ мебошад, ки дар он муносибатҳои бозорӣ амал намекунанд ё қисман амал мекунанд (дар он усули бозории ҳамоҳангсозии фаъолият бартарӣ надорад) ва, пеш аз ҳама, на неъматҳои хусусӣ, балки неъматҳои ҷамъиятӣ истеҳсол, таъмин ва истеъмол карда мешаванд. Дар диссертатсия барои муайян кардани хусусиятҳои хоси бахши ҷамъиятӣ ва ё давлатии иқтисодиёт, пеш аз ҳама, ба мазмуни истилоҳи «неъматҳои ҷамъиятӣ» муқарарот ворид гаштааст. Муаллиф дар натиҷаи омӯзиши асарҳои олимони хориҷиву ватанӣ оид ба моҳияти неъматҳои ҷамъиятӣ ба хулосае амадааст, ки ҳама гуна маънӣ, ашё, зуҳурот, маҳсули меҳнат, ки эҳтиёҷоти мушаххаси инсонро қонеъ мекунанд ва ба манфиатҳо, ҳадафҳо ва кӯшишҳои хоҳишҳои инсон ҷавобгӯ ҳастанд, неъмат номида мешаванд.

Дар диссертатсия барои муайян кардан ё ворид шудан ба мазмуни неъматҳои ҷамъиятӣ, муаллиф таҳлили муқоисавии неъматҳои хусусӣ ва ҷамъиятиро иҷро намудааст, ки дар Расми 1. оварда шудаанд.

Расми 1. Хусусиятҳои фарқкунандаи неъматҳои хусусӣ ва ҷамъиятӣ
Сарчашма: таҳияи муаллиф

Аломати асосии неъматӣ хусусӣ дар он аст, ки агар онро як шахс мавриди истифода қарор диҳад, онро ҳамзамон шахси дигар истеъмол карда наметавонад. Неъматҳои хусусӣ ин неъматҳои истеъмоли инфиродӣ мебошад, ки аз ҷониби соҳибони моликияти хусусӣ ва моликияти умумии саҳомӣ истеҳсол карда мешаванд. Ин неъматҳо як қатор хусусиятҳои фарқкунандаи иҷтимоӣ иқтисодиро доранд.

Неъматҳои ҷамъиятӣ ба неъматҳои соф ва омехта тасниф мешаванд. Ба неъмату хизматрасониҳои ҷамъиятии омехта, ки ба он хизматрасониҳои соҳаҳои маориф, тандурустӣ ва фарҳанг дохил мешаванд, нисбати онҳо «принсипи истисно шудан» ва принсипҳои бозор татбиқ карда мешаванд. Аммо дар ин ҷо, “принсипи истисно шудан” ба андозаи миёна ифода меёбад ва “самараи беруна” аз истеъмоли онҳо моҳияти ҷиддӣ ё васеътар дорад: масалан, соҳаҳои фарҳанг, маориф, тандурустӣ самараи мусбати берунаи хеле баланд доранд, ки маҳз бо ин сабаб онҳо ба неъматҳои ҷамъиятӣ дохил мешаванд. Нисбати ин неъмат ва хизматрасониҳои иҷтимоӣ метавонанд нархҳо муқаррар карда шаванд ва субъектҳои бахши хусусӣ ва соҳибкорон метавонанд онҳоро ба истеъмолкунандагон ба ивази пардохти маблағ пешниҳод кунанд. Аммо вобаста ба он, ки онҳо (соҳибкорон) ҳаҷми пурраи истеҳсоли чунин неъматҳоро пурра ба зиммаи худ намегиранд, ин вазифаро пурра ё қисман бо мақсади пешгирии норасоии ашё ва хизматрасонии аз ҷиҳати иҷтимоӣ судманд давлат иҷро мекунад. Маҳз муносибатҳои зикршуда заминаи бахши соҳибкории давлатиро хусусиро ташкил медиҳанд.

Ҳамин тариқ дар диссертатсия қайд шудааст, ки неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ метавонанд дар асоси принсипи бозорӣ ба таври хусусӣ пешниҳод шуда бошанд. Вобаста ба ин муаллиф ду усули пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоиро ҷудо кардааст: **усули яқум** - аз ҷониби давлат (муассисаҳои давлатӣ) пешниҳод намудани неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ. Аммо ин амал то сатҳи иҷтимоӣ, ки дар Конститутсия сабт шудааст, анҷом дода мешавад ва берун аз ин сатҳ ба таври музнок ба субъектҳои бахши хусусӣ ё субъектҳои ғайридавлатӣ пешниҳод карда мешавад. Дар **усули дуҷум** - ташкили пешниҳоди хусусии неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ: а) дар асоси шартнома байни ташкилоти ҷамъиятӣ ва корхонаҳои хусусӣ; б) тариқи додани иҷозатнома ба субъектҳои бахши хусусӣ барои истифода кардани фаъолияти иқтисодӣ вобаста ба намудҳои алоҳидаи неъматҳои омехтаи ҷамъиятӣ амалӣ карда мешавад. Дар натиҷаи рӯи қарор омадани усули дуҷум дар иқтисодиёти мамлакат бозори неъматҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ муҳим ташаккул ёфта, дар роҳи рушд қарор дорад. Хусусиятҳои хос ва меъёрҳои асосии бозори неъматҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ муҳим дар расми 2. оварда шудааст.

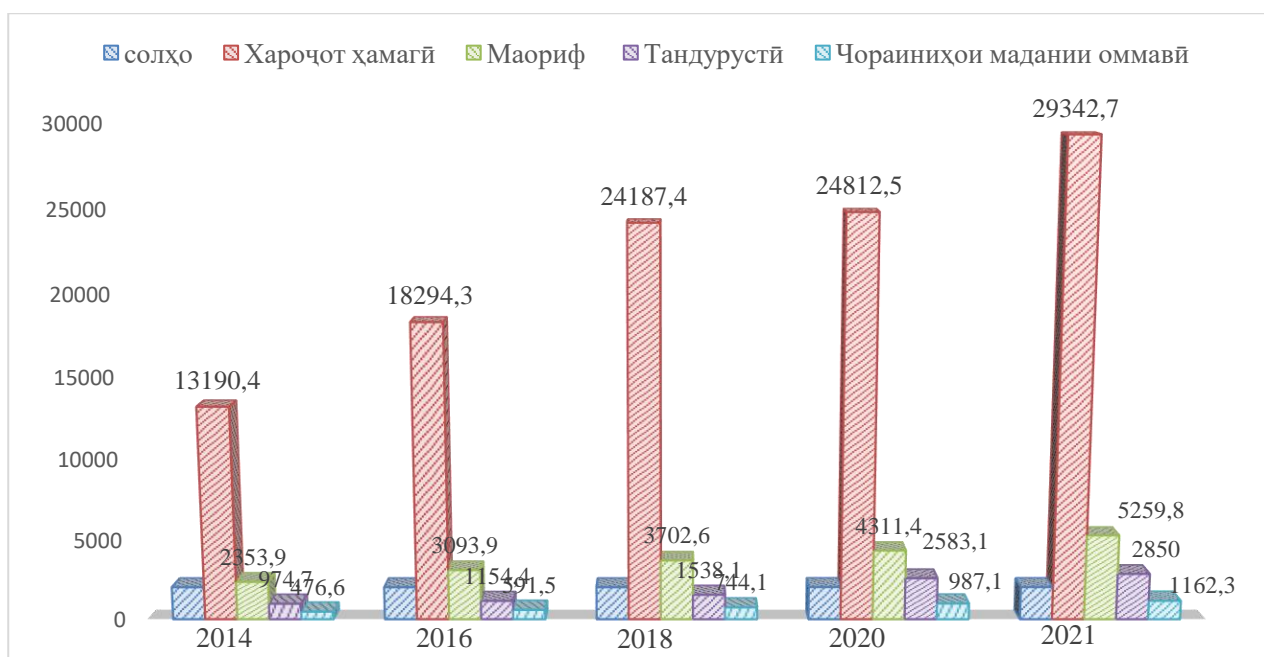
Тавсифоти БИМ	Меъёрҳои асосии БИМ	Таърифи БИМ
<ul style="list-style-type: none"> - талаботи инсон ва дар маҷмӯъ ҷомеаро дар неъматҳои моддӣ ва маънавӣ қонеъ мекунад; - истеъмоли мол ва хизматрасониҳои иҷтимоии муҳимро барои қисми зиёди аҳолии таъмин мекунад; ба рушди иҷтимоӣ-иқтисодӣ, баландшавии сатҳи некӯаҳволӣ мусоидат мекунад; - вазифаҳои худро бо дастгирии назарраси давлатӣ амалӣ мекунад; - мақсад зиёд кардани миқёси самараи мусбат аз истеъмоли неъматҳои мазкур; - зарурати ҳамкориро бо бозорҳои молҳои ҳамшафати аҳамияти иҷтимоӣ дошта ба вуҷуд меорад 	<ul style="list-style-type: none"> - моҳияти амбивалентии неъмат, ки аҳамияти ҷамъиятӣ ва инфиродӣ дорад; - миқёси самараи мусбати берунаи ташиклишаванда - дараҷаи баланди иштироки давлат дар танзими бозори мазкур, ки дар ташиққули меъёрҳо, механизми нархгузорӣ дар таъмини кафолати гирифтани фоида ифода меёбад 	<p>Низоми муносибатҳои иқтисодӣ оид ба мубодилаи иттилооти неъматҳои махсуси ҷамъиятӣ, ки аҳамияти иҷтимоии он бо дараҷаи баланди фарогирии истеъмолкунандагон, миқёси калони самараи берунаи ташиклишаванда ва нақши ҷиддии давлат дар ҷараёни фаъолият ва танзими бозорҳои аз ҷиҳати иқтисодӣ муҳим</p>

Расми 2. Хусусиятҳои моҳияти бозори неъматҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ муҳим (БИМ)
Сарчашма: таҳияи муаллиф

Ҳамин тариқ, инкишофи маҷмӯи шаклҳои хусусӣ ва ҷамъиятии ташкил намудани пешниҳоди неъматҳои муҳими иҷтимоӣ маънои онро дорад, ки иқтисоди бахши ҷамъиятӣ намуди омехтаи иқтисодро мегирад, доираи амали муассисаҳои давлатӣ, сиёсӣ ва иқтисодиро ифода мекунад.

Дар боби дуюм – “Таҳқиқи вазъияти истеҳсол ва пешниҳоди неъматҳои муҳими иҷтимоӣ дар бахши давлатии хизматрасониҳои вилояти Суғд”– сатҳи зуҳури вазифаҳои бахши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоии вилоят, ҳолати рушди истеҳсол ва пешниҳоди неъматҳои муҳими иҷтимоӣ дар вилоят ва тамоюли инкишофи омилҳои институтсионалии рушди бахши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоии вилоят таҳлил карда шудаанд.

Дар диссертатсия, пеш аз ҳама, ҳолати таъминоти молиявии истеҳсолу пешниҳоди хизматрасониҳои муҳими иҷтимоӣ, ки аз тарафи давлат ба иҷро мерасад, мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Қайд карда шудааст, ки дар мамлакат пайваста бо ғанӣ гаштани даромади бучети давлатӣ фаъолгардии равандҳои самти иҷтимоӣ, пешниҳоди хизматрасониҳои муҳими иҷтимоӣ мушоҳида мешавад. Соли 2021 нисбат ба соли 2014 аз бучети давлат ба соҳаи маориф 2,2 маротиба, ба тандурустӣ - 2,9 маротиба, чорабиниҳои фарҳангӣ – 2,4 маротиба зиёдтар маблағ ҷудо карда шуд. (диаграммаи 1.)

Диаграммаи 1. Хароҷоти бучети давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои истехсол ва пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ (млн. сомонӣ)

Сарчашма: Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, маҷмӯаи омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2022. - С.335, 2022.С.-389

Рушди инсон ва сармояи инсонӣ ва боло рафтани сатҳи некӯахлоқии мардуми кишварро рушди иҷтимоӣ тамоми минтақаҳои мамлакат муайян менамояд. Дар ҳар як минтақаи мамлакат афзоиши ҳаҷми истехсол ва таъмини неъматҳо, хизматрасониҳои муҳимми иҷтимоӣ, пеш аз ҳама, соҳаи маориф дар доираи бучети маҳаллӣ сурат мегирад, ки дар доираи имконият ба рушди самтҳои афзалиятноки соҳаҳои зикршуда тавачҷуҳ намуда, самаранокиву хароҷотхоро бояд таъмин намояд. Дар вилояти Суғд ҳамчун яке аз минтақаҳои индустриалии мамлакат ба баланд бардоштани сатҳи сармояи инсонӣ, ки омили муҳимми рушди индустриаливу инноватсионӣ мебошад, тавачҷуҳи чиддӣ дода мешавад. Чуноне ки аз рақамҳои ҷадвали 1 бармеояд, дар давраи солҳои 2015-2021 ҳаҷми маблағгузорӣ аз бучети маҳал барои рушди соҳаҳои иҷтимоӣ аз 1181,6 то 2379,9 млн. сомонӣ ё беш аз 2 маротиба афзудааст. Ҳиссаи хароҷоти бучет барои соҳаи маориф дар ҳаҷми умумии хароҷоти бучет беш аз 46%-ро ташкил додааст.

Ҷадвали 1. – Маблағгузориҳои давлатӣ барои истехсоли пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ дар вилояти Суғд

	2015		2021		Тағйирот нисбат ба соли 2015,%	
	млн. сомонӣ	дар %	млн. сомонӣ	дар %	Афзоиш бо %	Тағйироти сохторӣ б/ф
Хароҷот	1181,6	100,0	2379,9	100,0	201,4	-
аз он ҷумла: маориф	553,1	46,8	1097,5	46,1	198,4	-0,7
тандурустӣ	278,6	23,6	543,3	22,8	195,0	-0,8
суғуртаи иҷтимоӣ ва ҳифзи иҷтимоӣ	17,4	1,47	23,1	0,97	132,7	- 0,5

Сарчашма: Маҷмӯаи омори солонаи вилояти Суғд 2022. - С.485.

Дараҷаи рушди он нисбат ба дараҷаи рушди ҳаҷми умумии хароҷоти буҷет болотар аст, яъне ҳиссаи он тамоюли болоравиро доро мебошад. Маблағгузорию бучавии соҳаи тандурустӣ, низ тамоюли болоравиро дорад: дар мавриди таҳлил ҳаҷми он аз 278,6 то 543,3 млн. сомонӣ ва ё беш аз 95,0% афзудааст. Аз ҷадвал маълум мегардад, ки дар вилояти Суғд истеҳсол ва таъмини неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ дар марҳилаи мазкур самти нисбатан афзалиятнок маҳсуб мешавад ва вақтҳои охир ба инкишофи соҳаҳои маориф ва тандурустӣ диққати махсус дода мешавад.

Умуман, афзоиши қисми даромади буҷети маҳаллӣ кафолат медиҳад, ки мақомоти ҳокимияти иҷроияи маҳаллӣ барои таъмини рушди иҷтимоиву иқтисодии минтақаҳо, вилояту ноҳияҳои мамлакат тадбирҳои лоиҳаҳои сармоягузорию иҷтимоиро маблағгузорӣ намоянд. Дар ин ҷода мақомоти ҳокимияти иҷроияи маҳаллии вилояти Суғд миёни дигар минтақаҳои мамлакат пешсаф мебошад. Дар давраи солҳои 2015-2021 ҳаҷми даромади буҷети маҳаллии вилояти Суғд аз 1230,9 то 2435,2 млн. сомонӣ, ё 97,8% зиёд шудааст. Ғанӣ гаштани даромади буҷети маҳаллӣ имконияти бештар васеъро дар таъмини рушди истеҳсолу пешниҳоди хизматрасониҳои иҷтимоӣ фароҳам овардааст.

Диссертант барои муаяйн намудани ҷойгоҳи вилояти Суғд дар истеҳсолу пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ ва рушди иҷтимоии мамлакат методи фосиларо истифода бурдааст. Дар муаяйн намудани фарқияти рушди минтақаҳо шаҳри Душанбе, бинобар сатҳи баланди рушд доштани, ки принсипи талаботи методи муқоисаро вайрон мекунад, истисно гардидааст. Индикаторҳои рушди пешниҳоди неъматҳои иҷтимоиро бо таври зайл ишора намудааст:

X1 - Шумораи катҳои беморхонаҳо ба 10000 нафар аҳоли;

X2 - Шумораи табибони тамоми ихтисосҳо ба 10000 нафар аҳоли;

X3 - Шумораи кормандони миёнаи тиббӣ ба 10000 нафар аҳоли;

X4 - Шумораи омӯзгорони таҳсилоти миёнаи умум ба 10000 нафар аҳоли;

X5 - Шумораи донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбии

вилоятҳо ба 10000 нафар аҳоли;

X6 - Шумораи донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбии вилоятҳо ба 10000 нафар аҳоли;

Дар таҳлили қиёсии рушди соҳаҳои иҷтимоии муҳим нишондиҳандаҳои нисбии минтақаҳои мамлакатро ба истиснои ш. Душанбе, интиҳоб кардааст. Чи тавре, ки аз рақамҳои ҷадвали 2 аён аст, нишондиҳандаҳо ба 10000 аҳоли миёни минтақаҳои мамлакат фарқ мекунад. Барои аниқ намудани ин фарқиятҳо ҳар як нишондиҳандаҳоро бо нишондиҳандаи миёнаи ҷумҳурӣ муқоиса намуда фосилаи онҳоро муаяйн намудааст.

Ҷадвали 2. - Нишондиҳандаҳои нисбии рушди соҳаҳои иҷтимоии муҳим дар минтақаҳои мамлакат (с. 2020)

Минтақаҳои мамлакат	X1	X2	X3	X4	X5	X6
ВМБК	84,9	22,0	92,9	244,9	17,2	177,2
Вилояти Хатлон	33,1	12,1	58,6	136,2	82,9	145,1
Вилояти Суғд	56,1	19,3	65,9	144,7	82,0	175,8
НТЧ	27,6	12,8	41,7	128,6	04,3	17,6
Қиммати миёна дар ҷумҳурӣ	43,8	21,5	61,6	136,8	102,7	258,6

Сарчашма: Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, - С.77-85; 40.

Дар мавриди таҳлили фосилаи нишондиҳандаҳои нисбии рушди соҳаҳои иҷтимоии муҳим аз қиммати миёнаи ҷумҳурӣ муайян гардида аз рӯи нишондиҳандаи ҷамъбастишуда вилояти Суғд бо индекси 1,07 дар ҷои дуюм қарор гирифтааст. Вилояти Суғд аз рӯи нишондиҳандаҳои шумораи катҳои беморхонаҳо ба 10000 нафар аҳоли (X1), шумораи кормандони миёнаи тиббӣ ба 10000 нафар аҳоли (X3) ва шумораи омӯзгорони таҳсилоти миёнаи умум ба 10000 нафар аҳоли (X4) нисбат ба нишондиҳандаи миёнаи ҷумҳурӣ баланд мебошад, яъне аз 1 боло аст.

Дар диссертатсия омадааст, ки ба сатҳу сифати идораи бахши давлатии иқтисодӣ дар самти пешниҳоди хизмаитрасониҳои муҳим иҷтимоӣ омилҳои гуногуни ҷуғрофӣ, сиёсӣ ва милли-фарҳангӣ таъсир мегузоранд. Аз ин лиҳоз муаллиф дар диссертатсия таҳлил ва баррасии омилҳои мазкурро барои таҳияи стратегияҳо ва амалӣ кардани иҷроиши вазифаҳои идоракунии бахши давлатӣ муҳим донитааст. (Расми 3.)

Омилҳо	Мохият
Табий-захиравӣ	Мавҷудияти иқтидори ашёӣ, табиӣ-захиравии минтақа. Истифодаи самараноки захираҳои замин, хок, захираҳои ҷангал метавонад ба минтақа имкон диҳад, ки заминаи андоз тавассути ҳавасмандгардонии истеҳсолот афзояд ва воридоти андоз бе тақвият додани андозбандӣ зиёд карда шавад.
Истеҳсоли-техникӣ	Ҳолати иқтидорҳои истеҳсоли, фарсудаҳои таҷҳизот, мавҷудият ва истифодаи технологияҳои нав. Дар таҳияи сиёсати минтақавии андоз ба назар гирифтани ҳавасмандкунии имконпазири андозии соҳаҳои афзалиятноки минтақа муҳим буда, метавонад зиёдшавии заминаи андоз ва афзоши иқтисоди ро дар соҳаҳои ҳамшафат ба вуҷуд орад.
Омили инсонӣ	Омили меҳнатӣ ва сармояи инсониро дар бар мегирад. Омилҳои меҳнатӣ ба ташаккули заминаи андозӣ тавассути афзоиш ё паст кардани истеъмоли мол, маҳсулоти хӯрока, хизматрасонӣ, ҷамъоварии пасандоз ва ғ. таъсир мерасонанд.
Омилҳои идоравӣ (дар сатҳи минтақавӣ)	Ҷаъолияти мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, ки ба ташаккули заминаи андозии минтақа таъсир мерасонад дар бар мегирад. Яъне таъсиррасонии ғайримустақим (дар иқдомҳо, ғояҳо, созишномаҳои ҳокимияти давлатӣ ва судӣ), мустақим (тариқи татбиқи механизми қонунгузорӣ аз ҷониби мақомоти дахлдор).
Омилҳои нақлиётӣ-географӣ	Мавқеи географии минтақа. Ба ташаккули заминаи андозии минтақа бо ҷолибияти сайёҳӣ, мавқеи мувофиқи роҳҳои нақлиётӣ, шароитҳои иқлимӣ ва ғ. таъсири мусбӣ расонида метавонанд.
Омилҳои инвеститсионӣ	Бо ҷолибияти инвеститсионии минтақа, ки бо омилҳои дар боло зикршуда вобастаанд алоқаманданд. Инвеститсияҳо ба минтақа ба сифати маблағгузори мустақим бо лоиҳаҳои мушаххас, ё ба сифати андӯхт ба сахмияҳои корхонаҳое, ки дар ҳудуди минтақа амал мекунанд, ворид мешаванд.
Омилҳои иҷтимоӣ	Шароитҳои, ки фазои иҷтимоӣ-иқтисодии минтақаро муайян мекунанд, яъне ҷолибияти минтақа барои зист дар он, сатҳи ҷинойткорӣ ва шиддати иҷтимоӣ, табақаҳои ҷамъият, инчунин таркиби синнусолии аҳоли ва ғ. Ҷанбаҳои мусбӣ нишондиҳандаҳои мазкур муҳочирати аҳолии сарватмандро ба минтақа ҷаъол намуда, бозори амволи ғайриманқуло дар минтақа рушд медиҳад, ки дар натиҷа ба сохтмон мусоидат карда боиси зиёдшавии заминаи андозӣ гардад.
Омили экологӣ	Омилҳои экологӣ ба ҳаҷми заминаи андоз таъсири назаррас мерасонанд, яъне мақомоти ҳокимияти давлатии маҳаллӣ метавонанд стандарҳои қатъии экологиро ҷорӣ кунанд ва ё ҷубронҳои иловагиро аз корхонаҳое, ки ҷаъолияти зарарноки экологиро амалӣ мекунанд ситонанд.

Расми 3. Омилҳои дохилӣ, ки ба заминаи даромади минтақавӣ (бучети маҳаллӣ) таъсир мерасонанд.

Сарчашма: таҳияи муаллиф.

Ғайр аз он, як қатор омилҳои беруна ва дохилиро, ки ба ташаккули заминаи даромади бучети маҳаллӣ таъсир мерасонанд, мавриди омӯзиш қарор додааст. Таҳлили ҳамаҷонибаи омилҳои мазкур, ҷустуҷӯи механизмҳои истифодаи онҳо ва дар ин асос муайян намудани самтҳои афзалиятноки иқтисоди минтақа барои ташаккули сиёсати минтақавӣ, ки афзоиши манбаи даромади бучетро ҳавасманд мегардонад, муҳим мебошад ва метавонад эҳтиёҷоти аҳолии минтақаро бо неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ пурра ва самаранок қонеъ намояд.

Дар диссертатсия асоснок карда шудааст, ки соҳаҳои муҳими иҷтимоӣ (маориф, тандурустӣ ва фарҳанг) ба соҳаи иқтисодиёт дохил мешаванд ва барои истеҳсоли маҷмӯи маҳсулоти милливу минтақавӣ иштирок менамоянд. Ба ибораи дигар онҳо ҳамчун омили иҷтимоии рушди иқтисодӣ баромад менамоянд. Бо мақсади муайян кардани мавқеи соҳаҳои маориф ва тандурустӣ ба афзоиши МММ-и Суғд муаллиф таҳлилии коррелятсионӣ – регрессионӣ анҷом додааст, яъне вобастагии суръати афзоиши МММ-и вилояти Суғдро аз омилҳои таъсиррасони суръати афзоиши хароҷоти соҳаҳои маориф ва тандурустӣ муайян намудааст. Дар раванди таҳқиқот бо истифода аз усулҳои эконометрикӣ модели регрессионии арзёбии рушди МММ-и вилояти Суғд таҳия гардидааст:

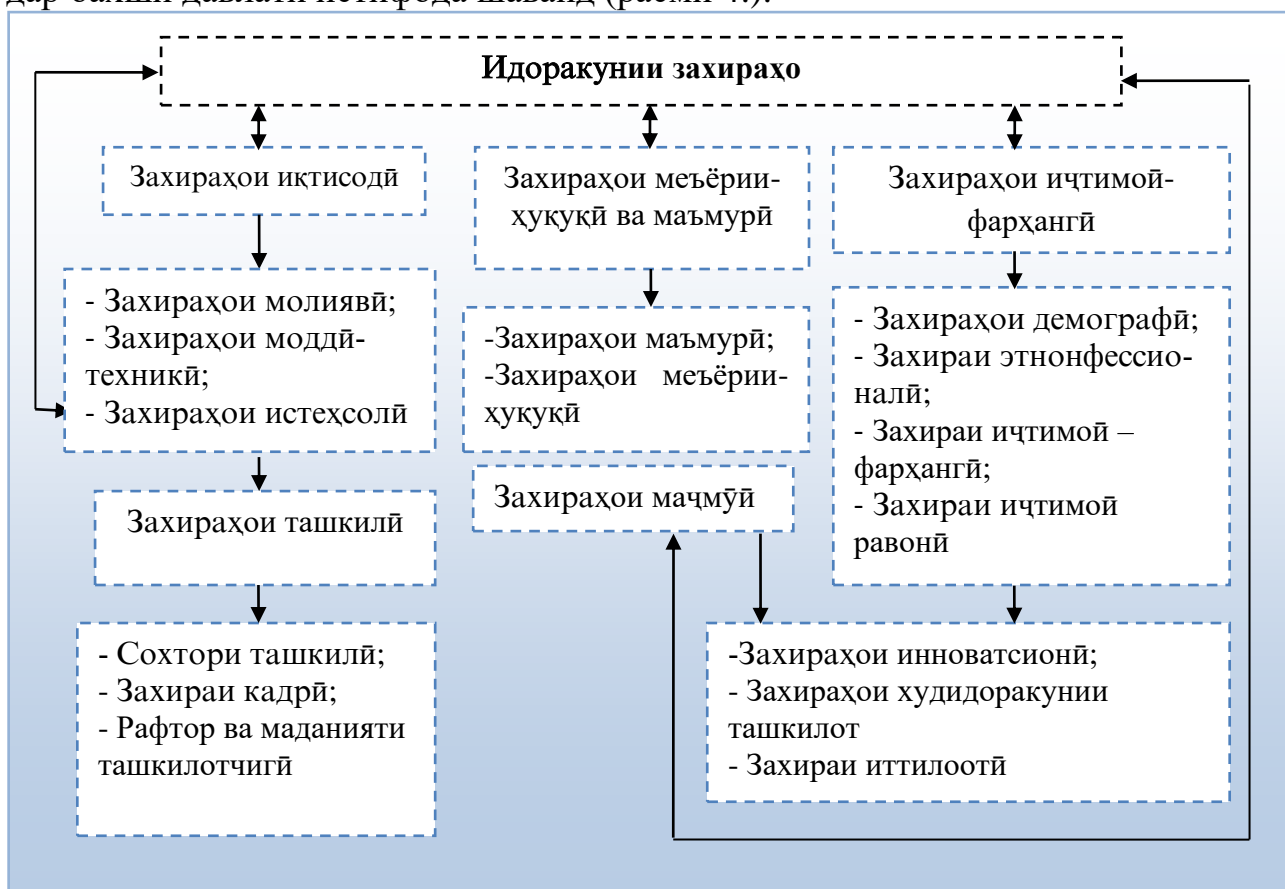
$$СМММ = 0,2819 \cdot САХМ + 0,6962 \cdot САХТ \quad (1)$$

Тавсифи омории модели регрессионии арзёбии рушди МММ-и вилояти Суғд аз рӯи меъёрҳои сифат, эътимоднокӣ ва ҳатогии стандартӣ чунин мебошад: $R^2 = 0,998$, $DW = 1,718$, $\bar{A} = 3,906$. Аз натиҷаи тавсифҳои омории маълум мегардад, ки модели регрессионии таҳиягардида эътимоднок буда, барои истифодабарӣ мувофиқи мақсад мебошад. Дар мавриди истифода намудани додани модели регрессионии таҳиягардида муаллиф ба чунин хулоса амадааст: ҳангоми ба як воҳид афзоиш ёфтани хароҷот ба соҳаи маориф ва бетағйир мондани хароҷоти соҳаи тандурустӣ, суръати афзоиши МММ-и вилояти Суғд ба ҳисоби миёна ба андозаи 0,2819 воҳид зиёд мегардад. Ҳамзамон, дар ҳолати ба як воҳид зиёд шудани хароҷот ба соҳаи тандурустӣ ва бетағйир будани хароҷоти маориф, суръати афзоиши МММ-и вилояти Суғд ба ҳисоби миёна ба андозаи 0,6962 воҳид афзоиш меёбад.

Дар боби сеюм – “Такмили идоракунии бахши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоии вилояти Суғд” – масъалаҳои такмили механизмҳои идоракунии захираҳо дар бахши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоӣ ва самтҳои стратегии рушди истеҳсолу пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ дар вилоят асоснок карда шудааст.

Дар диссертатсия дар мавриди такмили низоми идоракунии самаранокӣ таъмини хизматрасониҳои муҳимми иҷтимоӣ ба нақши гиреҳии низоми ташкилӣ, ки маҷмӯи қоидаҳо, қонунҳо ва расмияти танзимкунанда, ҳамкорӣ ва рафтори иштирокдорони бахши иҷтимоӣ (мақомоти давлатӣ, ташкилотҳо, иҷрокунандагони инфиродӣ), инчунин маҷмӯи тартиботи қабули қарорҳои идориро дарбар мегирад, тавачҷӯҳ дода шудааст. Дар такмили ин самт

тавсияҳои амалӣ асоснок карда шудаанд. Муаллиф, вобастагии муносибгардонӣ (оптимизатсия) ва такмили низоми идоракунии бахши давлатиро аз сифати захираҳои идорӣ, яъне идораи таъминоти захиравӣ таъкид намуда, онҳоро тавсиф кардааст: захираҳои молиявӣ, моддӣ-техникӣ, маъмурӣ, ташкилӣ, истеҳсолӣ, меъёрии-ҳуқуқӣ, кадрӣ, таълимӣ, демографӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ, иттилоотӣ, инноватсионӣ, иҷтимоӣ-психологӣ, иртиботӣ, инчунин захираи ташаккули афкори ҷамъиятӣ ва худтанзимгардонӣ. Сипас онҳоро ба типологияҳои мувофиқ гурӯҳбандӣ намудааст 5 ғуруҳи захираҳо ҷудо карда шудаанд: иқтисодӣ, меъёрии-ҳуқуқӣ ва маъмурӣ, ташкилӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва маҷмӯӣ, ки метавонанд барои такмили механизмҳои равандҳои идоракунии дар бахши давлатӣ истифода шаванд (расми 4.).

Расми 4. Типологияи предмети идоракунии захираҳои бахши давлатӣ

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Муаллиф ба хулосае омадааст, ки равандҳои идомаёбандаи иқтисоди ба иҷтимоӣёт нигаронида дар вилояти Суғд ҳам дар ҷанбаи назариявӣ ва ҳам дар ҷанбаи амалӣ воқеияти муайянеро ба вучуд меоранд, ки ба тағйир додани равишҳои концептуалии то ҳол амалкунанда ва эҷоди сохторҳои нави назариявии муосири бозори аз ҷиҳати иҷтимоӣ муҳим ва механизмҳои танзими он, ки дар он соҳибкории иҷтимоӣ амал мекунад, водор месозад. Вобаста аз ин дар рафти таҳқиқот ҳаҷми хизматрасонии пулакии маорифу тибро дар вилоят таҳлил ва дурнамогирӣ намудааст (ниг. ба ҷадвали 3.)

Чадвали 3. - Дурнамои ҳаҷми хизматрасонии пулакии маорифу тиббӣ дар вилояти Суғд

Нишондиҳандаҳо	Ба ҳисоби миёна дар 5 соли охир	Суръати миёнаи рушди солонаи он, %	Дурнамои рушди он, млн. сомонӣ						
			2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Маориф, ҳамагӣ, млн. сомонӣ	517,8	1,12	579,9	649,5	727,4	814,6	912,3	1021,7	1144,3
аз он ҷумла: давлатӣ	221,7	1,16	257,2	298,3	346,0	401,4	465,6	540,1	626,5
Хизматрасонии тиббӣ, млн. сомонӣ	210,2	1,10	231,2	254,3	279,7	307,6	338,3	372,1	416,7
аз он ҷумла: давлатӣ	93,9	1,17	109,8	128,4	150,2	175,7	205,6	240,5	281,4

Сарчашма: Омори солонаи вилояти Суғд, 2022. - С.455.

Чи тавре ки рақамҳои чадвали 3 нишон медиҳад, дар оянда тамоюли афзоиши ҳаҷми хизматрасонии пулакии неъматҳои муҳими иҷтимоӣ, пеш аз ҳама, маорифу соҳаи тиб устувор мегардад. Тибқи ҳисоби дурнамогирии муаллиф дар ҳафт соли охир, аниқтараш то соли 2030, ҳаҷми хизматрасонии пулакии маориф ба сатҳи 1144,3 млн. сомонӣ расида, нисбат ба соли 2024 қариб 2 маротиба меафзояд. Ҳаҷми хизматрасонии пулакии маориф дар баҳши давлатӣ бошад ба 626,5 млн. сомонӣ расида, беш аз 2,4 маротиба меафзояд. Ҳаҷми хизматрасонии тиббӣ дар соли 2030 ба 416,7 млн. сомонӣ мерасад, ки нисбат ба соли 2024 беш аз 1,8 маротиба зиёд мешавад. Дар баҳши давлатӣ бошад ин навъи хизматрасонӣ 2,5 маротиба меафзояд. Ин рақамҳо нишон медиҳанд, ки ҳаҷми маблағгузориҳои давлатӣ дар оянда меафзояд. Аммо, пешниҳоди ҳаҷми хизматрасонии пулакии неъматҳои муҳими иҷтимоӣ дар баҳши ғайридавлатӣ ҳиссаи калон пайдо карда истодааст. Аз ин лиҳоз дар баҳши давлатӣ гурӯҳҳои гуногуни истеъмолкунандагон ва ҷонибҳои манфиатдор (соҳибкорони иҷтимоӣ), мақомоти давлатии сатҳҳои гуногун, инчунин муносибатҳои мураккаби байни онҳо ва ҷонибҳои манфиатдорро ҷудо кардан мумкин аст. Айни замон дар соҳаҳои иҷтимоии вилояти Суғд муассисаҳои хеле сершумори баҳши иҷтимоӣ фаъолият мебаранд, ки ҳадафи онҳо ҳалли як ё якчанд мушкилоти иҷтимоӣ буда, фаъолияти аксари онҳо бо тартиби дар баҳши хусусӣ қабулшуда (муассисаҳои таълимӣ, алаҳхусус таълими касбӣ, тандурустӣ, фарҳанг ва ғ.) пеш бурда мешавад, ки ба муассисаҳои давлатии ин баҳш рақобат мекунанд. Аммо, ба назари муаллиф вазъи афзалиятноки субъектҳои баҳши давлатии иқтисодиёт дар самти истеҳсолу пешниҳоди хизматрасониҳои иҷтимоӣ бояд устувор бошад. Бинобар он дар диссертатсия оид ба такмили фаъолияти ташкилотҳои баҳши давлатӣ амалӣ намоии чунин тадбирҳо пешбинӣ шудаанд:

- дар самти стратегии ташкилот таҳия ва истифодаи низоми дақиқи идоракуни;
- истифодаи амалии лоихакашӣ-барномавӣ дар фаъолияти онҳо;
- баланд бардоштани фаъолияти бахши давлатӣ дар самтҳои сифат ва дастрасии хизматрасониҳои муҳимми иҷтимоӣ;
- дар асоси низоми мукаммали идоракуни ташаккули сохтори эҳтиёҷоти аҳоли ба неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ;
- дар сатҳҳои гуногуни ташкилотҳои давлатӣ такмилдиҳии истифодаи захираҳои идоракуни;
- истифодаи равишҳои нави идоракунии фаъолият ки ба фармоишгар (мизоч) нигаронида шудааст;
- дар сатҳи зарурӣ таъмини сохторҳои идоракуни.

Дар диссертатсия вобаста ба фаъл гардонидани самтҳои самаранокӣ шарикӣ бахши давлатӣ ва хусусӣ ташаккули нақшаҳои минтақавӣ шарикӣ бахши давлатӣ ва хусусӣ, ки ба таҳияи барномаҳои таҳсилоти касбӣ, гузаронидани корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, озмоишӣ-конструкторӣ ва тичоратикунонии натиҷаҳои онҳо равона карда шудаанд, пешниҳодоти амалӣ коркард шудааст. Барои такмили механизмҳои идоракунии рушди субъектҳои бахши давлатӣ дар самти истеҳсолу пешниҳоди хизматрасониҳои иҷтимоӣ, тавсия дода шудааст, ки механизму воситаҳои зерин истифода шавад: лоихакашии иҷтимоӣ ва лоихаҳои сармоягузори иҷтимоӣ; маркетинги иҷтимоӣ; фандрайзинг; бенчмаркетинг ва ғ.

Ҳамин тариқ тамоюли муҳимми рушди бахши давлатии иқтисодӣ минтақа дар самти пешниҳоди хизматрасониҳои иҷтимоӣ гузариш аз равиши вазифавӣ-идорӣ ба ташкили фаъолият тибқи барномаҳои мақсаднок мебошад, бинобар он зарур аст, ки ба фаъолияти тамоми субъектҳои бахши давлатӣ дар самти хизматрасониҳои иҷтимоӣ лоихакашии иҷтимоӣ ҳамчун олои идоракунии объект ворид карда шавад.

ХУЛОСАҲО ВА ПЕШНИҲОДҲО

Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия:

1. Бахши давлатӣ ҷузъи иқтисоди омехта мебошад ва метавон гуфт, ки он дар ҷанбаи истеҳсол ва пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ ҷун ҷузъи иқтисоди бозорӣ баромад мекунад. Дар доираи иқтисоди давраи шӯравӣ давлат дар робита бо тамоми низоми иқтисодӣ дар нақши қувваи ҳамгиро ва мутамарказ амал мекард, ки шароитҳо, ҳадаф ва усулҳои фаъолияти махсус дошт. Бояд қайд кард, ки азбаски давлат маркази низоми иқтисодии шӯравии сотсиалистӣ буд, аз ин рӯ, ба масъалаҳои таҳаввул ва такмили роҳҳои иштироки давлат дар ҳаёти иқтисодӣ ҷандон даҳолат намекард. Аз ин рӯ, ташаккулёбии бахши давлатӣ дар шаклҳои ба табиати иқтисоди омехта мувофиқ бо иқтисоди фармонӣ-маъмурӣ ҷандон умумият надорад ва дар айни замон бахши мазкур дар воқеъ дар асоси низоми нави институтсионалӣ, ки маҷмуи сохторҳои гуногуни институтсионалӣ мебошад, ташаккул меёбад. Субъектҳои хоҷагидорӣ бахши давлатии иқтисодиёт (давлат, ташкилотҳо, корхонаҳои шаклҳои гуногуни моликият, хоҷагиҳои хусусӣ ва ғ.) дар раванди

фароҳам овардан ва истеъмол кардани неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ дар доираи сохторҳои гуногуни институтсионалӣ амал мекунанд. [2-М]

2. Ба низом даровардани равишҳои мухталифи олимони ватанию хориҷӣ дар қори диссертатсионӣ имкон дод, ки давлат ҳамчун созмоне баррасӣ карда шуда, дар бозори неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ танзими давлатӣ шартӣ зарурии муътадилкунандаи фаъолият доништа шуд. Дар баробари ин мо мақсадҳои танзими давлатиро, ки бо истифодаи қудрат тавассути анъана, ниҳодҳои расмӣ ва ғайрирасмӣ ба манфиати неъматҳои умумӣ нигаронида шудааст муайян намудем. Маҳз ин иштирок ва танзими давлатӣ ба фароҳам овардани шароит барои аҳоли ва аъзоёни ҷомеа, ки дар доираи шароитҳои мазкур онҳо метавонанд бо даромади худ озодона талаботро ба неъматҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ муҳим (дар бозор) ташаккул ва инкишоф диҳанд. [2-М], [6-М]

3. Ниҳодҳои ҳокимияи давлатӣ нақши пешбарандаи бахши давлатии иқтисодӣ мебошанд ва захираҳои, ки барои ҳалли мушкилоти ин бахш истифода мешаванд, манбаъҳои мебошанд, ки дар соҳибияти он ё дар ихтиёри он мебошанд. Мақомоти давлатӣ, ки дар ин бахш ҳокимияи иқтисодиёро дорад, бинобар сатҳи сифати истеҳсоли пешниҳоди хизматрасониҳои муҳимми иҷтимоӣ аз сатҳи мукаммалии механизмҳои идоракунии давлатӣ вобаста аст. Аз ин рӯ, ба андешаи мо, давлат бояд мушкилоти бахши давлатиро тавассути механизмҳои идоракунии раванди тақсимот, на тавассути даромадҳо (тавассути низоми андоз) аз омилҳо ё захираҳои истеҳсоли ҳаллу фасл намояд. [3-М], [7-М]

4. Дар шароити ҷумҳурии масъалаҳои муносибгардони сохтори фазоӣ ё ҳудудӣ, баланд бардоштани самаранокии идораи бахши давлатии иқтисодӣ мақоми махсус доранд. Азбаски ҷумҳури ҳамчун як кишвари кӯҳӣ дорои релеф, обу ҳаво ва иқлими гуногун аст, мутаносибан нишондиҳандаҳои сатҳи зиндагии аҳоли ба таври назаррас фарқ мекунанд. Бояд таҳқиқ ва асоснок карда шавад, ки аз нуқтаи назари ташкили ҳудудии ҷомеа, манфиатҳои минтақаҳо ва дар маҷмӯъ дар кишвар сохторҳои дахлдори ташкилӣ, иқтисодӣ ва идоракуниро дар бахши давлатӣ чӣ тавр самаранок ташкил ва таҳия кардан зарур аст. Вобаста аз ин бахши давлатии вилояти Суғд ҳамчун иқтисодиёти минтақа баррасӣ гардад, ки дорои чунин хусусиятҳо: 1) неъматҳои ҷамъиятии истеҳсол мегашта, ба манфиати ҳамин минтақа пешниҳод ва истифода мешаванд; 2) дар минтақаҳои кишвар ниёзҳои афзояндаи истеъмолкунандагон доир ба неъматҳои ҷамъиятӣ таносуби фарқиятро доранд. Аз ин рӯ бахши давлатии вилояти Суғд сохтори неъматҳои ҷамъиятиро вобаста ба талаботҳои истеъмолкунандагон ба танзим медарорад. 3) минтақа ҳамчун минтақаи қалони кишвар ба зиммаи худ масъулияти аввалиндарачаро (на ҳамеша пурра) барои ташаккули пойгоҳи захиравии бахши давлатии минтақавӣ мегирад, яъне дар ин ҷо манфиату ҳарҷот моҳияти маҳдуд доранд. [5-М, 3-М]

5. Дар низоми идоракунии бахши таҳқиқшаванда бояд масъалаи таъмини густариши фаъолияти ташкилотҳои ғайридавлатӣ ё ғайритижоратӣ дар самти фароҳам овардани неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ мавқеи васеи устувор дошта бошанд. Дар баробари ин онҳо, зеро назорати мақомоти давлатӣ қарор гирифта,

аз як тараф ҳамчун объект баромад мекунад ва аз тарафи дигар тадбиқкунандаи сиёсати иҷтимоӣ-иқтисодии давлат мебошанд. Яъне онҳо дар марҳилаҳои инкишофи идоракунӣ фаъолона иштирок намуда, вазифаҳои муайянро дар самти хизматрасониҳои муҳими иҷтимоӣ иҷро мекунад, ки субъекти идоракунӣ ба ҳисоб мераванд. Ин ҳолат имкон медиҳад, ки шароити ташкилӣ-иқтисодии рушди бахши давлатӣ дар самти пешниҳоди хизматрасониҳои муҳими иҷтимоӣ, идоракунии самараноки захираҳои давлатӣ, тағйироти сохторӣ дар самти иҷтимоӣ, ҷалби бахши хусусӣ ба ин соҳа ва ҷорӣ намудани инноватсияҳои иҷтимоӣ мукамал гардонида шаванд.

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

6. Дар доираи тадқиқот оид ба идоракунии ташкилоти бахши давлатӣ дар самти пешниҳоди хизматрасониҳои муҳими иҷтимоӣ истифодаи усулҳои фандрайзинг ва бенчмаркинг тавсия дода мешавад. Фандрайзинг имкон медиҳад, ки ташкилоти бахши давлатӣ идоракунии мақсадноки ҷалб ва ҷамъовари манбаҳои берунаи маблағгузорию ба монанди бурсҳо, субсидияҳои давлатӣ ба роҳ монад. Фаъолият дар доираи принсипи бенчмаркинг бошад ба табодули таҷрибаи пешқадам, дониш ва технологияҳои пешрафта байни ташкилотҳои давлатӣ ва ғайридавлатии минтақавӣ равона шудааст. Маҳз дар ин асно самарайи баланди идоракунӣ дар ташкилотҳои бахши ҷамъиятӣ таъмин мегарданд. [1-М]

7. Дар шароити муосир гузариш аз равиши вазифавӣ-идорӣ ба шакли фаъолият тибқи барномаҳои мақсаднок шартҳои муҳими таъминкунандаи рушди бахши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоӣ мебошад. Бинбар он дар диссертатсия зарурияти таҷрибаи лоиҳакашии иҷтимоӣ дар ташкилоти бахши давлатии ҷамъиятӣ асоснок шудааст. Ин таҷриба имкон медиҳад, ки дар ташкилотҳои бахши ҷамъиятӣ лоиҳаҳои мақсадноки иҷтимоӣ таҳия ва амалигардонида шуда, рушди устувори пешниҳод ва хизматрасониҳои неъматҳои муҳими иҷтимоӣ дар минтақаҳои кишвар таъмин гарданд. [7-М]

8. Муайян карда шуд, ки яке аз самтҳои, ки ба истехсол ва таҳвили неъматҳои ҷамъиятӣ самарайи бештар медиҳанд, ин қарори ғайримарказӣ мебошад, дар ҳоле, ки чунин принсипҳо риоя гарданд:

- яқум, қарор оид ба таъмини он неъматҳои муҳими иҷтимоӣ, ки манфиатҳои онҳо дар қаламрави муайян маҳдуд ва ҷойгир мешаванд, ба таври мутамаркиз қабул карда мешаванд;

- дуҷум, сокинони вилоят барои маблағгузорию истехсолот ва таҳвили неъматҳои муҳими иҷтимоӣ масъулияти аввалиндарачаро ба зимма мегиранд, яъне маҳаллисозии манфиатҳоро бо маҳдудияти минтақавӣ мувофиқа мекунад;

- сеҷум, хоҳишу дархостҳои марбут ба неъматҳои муҳими иҷтимоӣ ба дараҷаи намоён нисбат ба дохили минтақаҳо дар байни минтақаҳо аз ҳамдигар бештар фарқ мекунад.

9. Муносибгардонӣ (оптимизатсия) ва такмили низоми идоракунии бахши давлатӣ аз сифати захираҳои идорӣ вобаста аст. Аз ин рӯ зимни тадқиқот зарурияти омӯختани хусусиятҳои онҳо, ки аҳамияти бештари амалӣ доранд

асоснок карда шудааст. Ва ба захираҳои асосии идоракунии дохил мешаванд: захираҳои молиявӣ, моддӣ-техникӣ, маъмурӣ, ташкилӣ, истеҳсолӣ, меъёри-хуқуқӣ, кадрӣ, таълимӣ, демографӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ, иттилоотӣ, инноватсионӣ, иҷтимоӣ-психологӣ, иртиботӣ, инчунин захираи ташаккули афкори ҷамъиятӣ ва худтанзимгардонӣ. Маҳз дар раванди идоракунии бахши давлатӣ арзёбии захираҳои зикр гардида аҳамияти аввалиндараҷа дошта, самаранокии иқтисодӣ аз онҳо алоқамандӣ дорад.

10. Танзим ва мушаххас гардонидани уҳдадорҳои субъектҳои бахши давлатӣ дар назди аҳолии минтақа, ташкили назорати фаъолияти онҳо, яъне ҷорӣ кардани расмиёти объективии назорат ва арзёбии фаъолияти онҳо, аз сатҳи меъёрсозии хизматрасониҳои муҳимми иҷтимоӣ ва муайян кардан ё тартиб додани феҳристи хизматрасониҳои муҳимми иҷтимоӣ алоқаманд аст. Бо ин радиф дар қори диссертатсионӣ мо аломатҳои мушаххаси навӣ бахши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоиро дар сатҳи минтақа пешниҳод намудем, ки дар заминаи он тадбиқи самараноки механизмҳои идоракунии захираҳо дар самти пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ ба роҳ монда мешаванд. [9-М]

ФЕҲРИСТИ ИНТИШОРОТИ МУАЛЛИФ ДОИР БА МАВЗУИ ТАҲҚИҚОТ

а) мақолаҳо дар маҷаллаҳои тақризшаванда:

[1-М]. Азимова М.М. Зарурияти рушди иқтисодии ташкилӣ иқтисодии сектори ҷамъиятӣ дар деҳот [Матн] / М.М. Азимова // Паёми донишгоҳи миллии тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ - иқтисодӣ ҷамъиятӣ. - Душанбе, 2020. - №5. - С. 107-113 (ISSN 2413-5151).

[2-М]. Азимова М.М. Мазмун ва сохтори неъматҳои ҷамъиятӣ ҳамчун объекти бахши давлатии иқтисод [Матн] / М.М. Азимова, С.А. Мирсаидов // Номаи донишгоҳ. Силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. - Хучанд, 2021. №1(56). - С. 57-64 (ISSN 2077-4974).

[3-М]. Азимова М.М. Хусусиятҳои минтақавии фаъолияти бахши давлатӣ дар соҳаи таъмини неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ [Матн] / М.М. Азимова, С.А. Мирсаидов // Иқтисодиёти Тоҷикистон. - Душанбе, 2021. №4. - С. 32-40.

[4-М]. Азимова М.М. Таснифи хусусиятҳои неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ ва зарурияти тақмили низоми бозори он. [Матн] / М.М. Азимова, // Номаи донишгоҳ. Силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. - Хучанд, 2023. №1(64). - С. 48-56

[5-М]. Азимова М.М. Рушди бахши давлатии вилояти суғд дар доираи пешниҳоди хизматрасониҳои муҳимми иҷтимоӣ [Матн] / М.М. Азимова // Паёми молия ва иқтисоди. –Душанбе, 2023. №1(35).

б) мақолаҳо дар дигар нашрияҳо:

[6-М]. Азимова М.М. Перспективные направления общественного сектора экономики Республики Таджикистан. Конференсияи илмию амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Тоҷикистон дар асри XXI: дурнамои рушди устувори иқтисодиёти миллӣ». Хучанд: “Ношир”, 2015. - С. 163 - 167. (0,3ч.ч.)

[7-М]. Азимова М.М. Роль государства в общественном секторе экономики Республики Таджикистан. Конференсия илмӣ - назариявии олимону устодон ва донишҷӯён таҳти унвони «Нақши илм дар ташаккули давлатдории миллӣ». Хучанд: “Дабир”, 2016. - С. 136 - 139. (0,25 ҷ.ч.)

[8-М]. Азимова М.М. Теоретические аспекты организации общественного сектора. Конференсия илмӣ-амалии олимону муҳаққиқони ҷавон, магистрантон ва донишҷӯёни ДДХБСТ таҳти унвони “Сайёҳӣ ва ҳунароҳои мардумӣ - муаррифгари фарҳанги миллӣ”, бахшида ба Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунароҳои мардумӣ. - Хучанд, 2018. - С. 6 - 8. (0,2 ҷ.ч.)

[9-М]. Азимова М.М. Инкишофи низоми ниҳодҳои заминавии бахши ҷамъиятии иқтисодии минтақа дар бахши неъматҳои муҳити иҷтимоӣ. Конференсияи анъанавии илмӣ-амалии олимону профессорон ва муҳаққиқони ҷавон таҳти унвони “Рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар низоми ташаккулёбии иқтисодии рақами”, бахшида ба истиқболи 30-солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Рӯзи илми тоҷик Хучанд, 2020. ДДХБСТ. - С. 141 – 144. (0,25 ҷ.ч.)

[10-М]. Азимова М.М. Мавқеъ ва аҳамияти неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ дар бахши ҷамъиятии иқтисодӣ. Таъмини рушди устувор ва рақобатпазирии иқтисодии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ. // Маводи форуми ҷумҳуриявии иқтисодӣ, бахшида ба 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон - Хучанд: “Дабир”, 2020. - С. 375 - 378. (0,25 ҷ.ч.)

[11-М]. Азимова М.М. Асосҳои ниҳодии рушди бахши ҷамъиятии давлатии иқтисодии минтақа. /С.А. Мирсаидов, М.М. Азимова // Конференсияи илмӣ-амалии олимону профессорон ва муҳаққиқони ҷавон таҳти унвони “Илм ва инноватсия дар низоми татбиқи ҳадафҳои стратегияи миллӣ”, бахшида ба 30-солагии Истиқлоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Рӯзи илми тоҷик Хучанд, 2021. ДДХБСТ. - С. 5 - 12. (0,5 ҷ.ч.)

[12-М]. Азимова М.М. Самтҳои афзалиятноки рушди бахши давлатии иқтисодӣ дар минтақа. Конференсияи анъанавии илмӣ-амалии профессорон омӯзгорон ва муҳаққиқони ҷавони ДДХБСТ бахшида ба эълони гаҳтани солҳои 2020-2026 “Солҳои рушди саноат” ва Рӯзи илми тоҷик таҳти унвони “Ҳамгироии илм ва истеҳсолот баҳри татбиқи ҳадафҳои стратегияи миллӣ” Хучанд, 2022. ДДХБСТ. - С. 103- 107. (0,3 ҷ.ч.)

**ТАДЖИКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ПРАВА,
БИЗНЕСА И ПОЛИТИКИ**

УДК 338.12. (575.3)

На правах рукописи

АЗИМОВА МУКАДАСХОН МУХАМЕДОВНА

**УПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЕМ ГОСУДАРСТВЕННОГО СЕКТОРА
УСЛУГИ В РАМКАХ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНО ЗНАЧИМЫХ
БЛАГ**

(на примере Согдийской области Республики Таджикистан)

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени
кандидата экономических наук
по специальности 08.00.05.02 - Услуги в науке,
образование и социальной сфере

Душанбе, 2023

Диссертационная работа выполнена на кафедре экономики предприятий и регионов Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики.

Научный руководитель: **Мирсаидов Саидакмал Аврорович,**
доктор экономических наук, профессор
кафедры таможенной деятельности
Таджикского государственного финансово-
экономического университета

Официальные оппоненты: **Шаропов Фарходжон Разокович,**
доктор экономических наук, профессор,
проректор по науке и международным связям
Таджикского государственного университета
коммерции

Ойматов Бахтиёр Шорахматович,
кандидат экономических наук, старший
преподаватель кафедры бухгалтерского учета,
анализа и аудита Таджикского
государственного педагогического
университета имени С. Айни

Оппонирующая организация: **Таджикский национальный университет**

Защита диссертации состоится «23» июня 2023 года в 13⁰⁰ ч на заседании диссертационного совета 6D.KOA-014 при Таджикском государственном финансово-экономическом университете адрес: 734067, г. Душанбе, улица Нахимова 64/4. E-mail: faridullo72@mail.ru; телефон ученого секретаря +992 935730010

С текстом диссертации и автореферата можно ознакомиться в научной библиотеке и Таджикского государственного финансово-экономического университета на официальном сайте <http://tgfeu.tj>.

Автореферат разослан «   » _____ 2023 года.

**Ученый секретарь
диссертационного совета,
кандидат экономических наук**

Убайдуллоев Ф.К

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. В Национальной стратегии развития Республики Таджикистан на период до 2030 года отмечено, что “главные задачи развития человеческого капитала в долгосрочной перспективе заключаются во всеохватывающем социальном развитии путем повышения доступа к качественным услугам, в том числе образованию, здравоохранению, социальной защите, а также улучшению и создании благоприятных условий для инвестиций в социальную сферу”². Решение этих задач, в первую очередь, связано с экономическим развитием государственного сектора, сектора государственных услуг в рамках предоставления социально значимых благ (образование, здравоохранение, культура), составляющих основу формирования и развития человеческого капитала.

Хотя формирование и развитие системы рыночной экономики в Республике Таджикистан обеспечивает экономику достаточным объемом товаров и услуг, однако она не в состоянии решить ряд основных проблем жизни страны, прежде всего проблему производства и предоставления социальных услуг. Поэтому в экономической системе выделен один сектор экономической деятельности, в котором полностью не рассмотрены рыночные механизмы распределения благ. В этой связи сформировалась и получила развитие наука, занимающаяся изучением специфических особенностей государственного сектора экономики. В государственном секторе действует принцип взаимодействия рынка и государства при решении вопросов, имеющих социальное значение.

Формирование и развитие государственного сектора экономики как составной части смешанной экономики - сравнительно новое явление в социально-экономической жизни в период независимости страны. Необходимость развития данного сектора обусловлена сокращением целого ряда социально значимых благ, которые ранее полностью предоставлялись государством. В настоящее время в условиях трансформации социально-экономической жизни общества расширяется объем и разнообразие общественных потребностей в общественных и социальных благах. В связи с этим возникает проблема ограниченности бюджетных ресурсов в данной сфере, что требует изыскания источников и привлечения дополнительных ресурсов. Поэтому приобретает актуальность разработка теоретико-методических основ совершенствования механизмов управления развитием субъектов экономики государственного сектора, которая способствует повышению уровня рационального и эффективного использования ресурсов при производстве и предоставлении благ, социально значимых услуг.

При этом следует отметить, что в отечественной экономической литературе не уделено достаточного внимания научным проблемам управления развитием государственного сектора экономики в части предоставления социально значимых благ, особенно на уровне регионов страны. Практика показывает, что результаты деятельности государственного сектора

---

² Национальная стратегия развития Республики Таджикистан на период до 2030 года, с. 50

реализуются, прежде всего, в пространственном или территориальном поле их потребления, то есть жители отдельных регионов страны выступают в качестве потребителей общественных, в том числе социально значимых благ. Действительно, сферы производства и предоставления социально значимых благ, к которым относятся образование, здравоохранение, культура, наука и безопасность, занимают важное место в структуре государственного сектора экономики различных уровней. Главным источником финансирования этих благ является местные бюджеты. Следует отметить, что за последние десять лет наблюдается тенденция бюджетных ассигнований в сферу социально значимых благ: в 2021 году по сравнению с 2010 годом объем финансирования из государственного бюджета сферы образования выросла в 5,3 раза, здравоохранения - в 8,0 раз, культурных мероприятий - 5,6 раза. Следует отметить, что данные сферы стали важной составляющей национальной экономики, также они участвуют в производстве валового внутреннего продукта и в настоящее время их доля в производстве ВВП составляет более 9,5%. Социально-экономическое развитие страны зависит от уровня институционального потенциала и его важной составляющей - организационной культуры субъектов государственного сектора экономики регионов страны в сфере производства и предоставления социально значимых благ или услуг. Ввиду этого изучение передовых практик регионов страны в производстве и предоставлении социально значимых услуг и на этой основе необходимость разработки теоретических основ управления развитием государственного сектора в данном направлении предопределили выбор темы диссертационного исследования.

Степень научной разработанности темы. Теоретические основы формирования государственного сектора экономики обсуждались в теории “Фиаско” рынка Дж.М. Кейнса, А. Пигу, теории общественного благосостояния В. Парето, А.Бергсона, Э. Линдала, теории общественных благ П. Самуэльсона, М. Ольсона, Р. Масгрейва, а также в теории массового выбора Д. Бьюкенена, Д. Мюллера, М. Ольсона, Г. Таллока и др. Различные подходы к изучению содержания и особенностей формирования государственного сектора в части социальных благ отражены в трудах Э.Б. Аткинсона, Х.Р. Вариана, К. Гамильтона, Ф. Котлера, Р. Крамера, Д. Стиглитца, К. Эрроу и др. Проблемы развития государственного сектора экономики, вопросы процессов взаимодействия государственных структур, частного сектора, негосударственных некоммерческих организаций исследованы в трудах российских ученых Г.А. Ахинова, В.Э. Гордина, Е.В. Егорова, Э.Х. Жильцова, О.Ю. Мамедова, И.Н. Молчанова, О.Г. Погореловой, Л.И. Якобсони и др.

С развитием рыночных отношений в сферах социально значимых благ (образование, здравоохранение, культурные услуги и т.д), ученые-экономисты республики также обратили особое внимание на изучение вопросов формирования государственного сектора экономики. В трудах С.И. Исломова, Т. Низомова, С. Комилова, Р.М. Бободжонова, Л.Х. Саидмуродова, А.Б. Мирсаидова, Х.У. Умарова, Х.Н. Факерова, Ф.Р. Шаропова, Т.Б. Ганиева и др.

проведен критический анализ указанных процессов, обоснована необходимость восстановления деятельности государства как ведущего института государственного сектора экономики в сфере предоставления социально значимых благ.

Однако в отечественной экономической литературе очень редко встречаются специальные научные исследования в области совершенствования управления субъектами экономики государственного сектора на основе определения конкретных особенностей и признаков при предоставлении социально значимых благ. До сих пор не разработана концепция развития экономики государственного сектора, не определен в достаточной степени роль большинства институтов государственной власти как ведущего института и важнейшего субъекта управления данного сектора экономики (с учетом особенностей отдельных регионов страны). Таким образом, разнообразие различных аспектов данной проблемы и системный широко сложный характер субъектов государственного сектора экономики определяют необходимость поиска и обоснования новых подходов к управлению им в сфере предоставления социально значимых благ.

В процессе изучения научной литературы, анализа экспериментальных и практических материалов о деятельности субъектов государственного сектора экономики Согдийской области Республики Таджикистан при предоставлении социально значимых благ определены и систематизированы цели и задачи исследования.

Связь работы с научными программами или темами. Диссертационная работа выполнена в рамках перспективных государственных программ, Национальной стратегии развития Республики Таджикистан на период до 2030 года, государственной программы развития дошкольного образования в Республике Таджикистан на период до 2020 года, программы инновационного развития Республики Таджикистан на 2011-2020 гг., государственной программы реформирования и развития начального и среднего образования в Республике Таджикистан на 2012-2020 гг., среднесрочной программы развития Республики Таджикистан на 2016-2020 гг., национальной программы формирования здорового образа жизни в Республике Таджикистан на 2011-2020.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования состоит в изучении теоретических основ развития государственного сектора социальных услуг, анализа его состояния и тенденций развития, разработке методологических положений и практических рекомендаций, по дальнейшему развитию действенной системы управления данного сектора в сфере предоставления социально значимых благ.

Задачи исследования. Достижение указанной цели предполагает решение следующих задач:

- внесение уточнение положения о сущности и структуре общественных благах и социально значимых благ как объекте управления государственного сектора различных уровней;

- исследование развития системы и институционального потенциала государственного сектора социальных услуг региона как механизма управления их, а также определение региональных особенностей деятельности данного сектора в сфере предоставления социально значимых благ;

- оценка этапов развития государственного сектора социальных услуг Согдийской области Республики Таджикистан и качества управления им в сфере предоставления социально значимых благ;

- выявление вклад производства и предоставление социально значимых благ в росте ВРП Согдийской области на основе корреляционно-регрессионного анализа;

- обоснование путей совершенствования организационной системы управления, предоставления социально значимых благ, характеристика типологии государственного сектора социальных услуг на региональном уровне и определение путей расширения ее ресурсного обеспечения;

- разработка рекомендаций по активизации стратегических направлений государственным сектором услуг в сфере предоставления социально значимых благ в Согдийской области.

Объектом исследования являются субъекты государственного сектора экономики Согдийской области в части производства и предоставления социально значимых благ (услуг).

Предметом исследования являются социально-экономические и управленческие отношения по обеспечения развития сферы предоставления социально значимых благ в государственном секторе социальных услуг.

Гипотеза исследования. Обоснование гипотезы о том, что звено управления государственным сектором услуг в сфере производства и предоставления социально значимых благ (образование, здравоохранение, культура), которую играет важную роль не только в обеспечении развития человека и национального, регионального человеческого капитала, но и могут воздействовать на дилемму между эффективностью рыночной экономики и развитием социальных сфер.

Теоретической основой исследования являются фундаментальные труды ученых-экономистов в области теории общественных благ, достижения отечественных и зарубежных исследователей, посвященных управления государственного сектора в сфере социальных услуг. Также с высоким уровнем методологического подхода были творчески использованы работы ученых-экономистов, занимающихся социально-экономических систем и подсистем, методические аспекты функционирования государственного сектора в предоставления социально значимые блага.

В ходе исследования были применены следующие методы: диалектический и системный метод, методы научной абстракции и сравнения, методы экономико-математического анализа, метод обработки статистических данных, экстраполяция метод, методы моделирования.

Информационная база. Информационную базу диссертационного исследования составили нормативно-правовые акты Республики Таджикистан,

данные Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан и его региональных управлений, нормативные и методические материалы Главного управления финансов по Согдийской области, Министерства образования и науки Республики Таджикистан, Министерства здравоохранения Республики Таджикистан, Ассоциации некоммерческих организаций Таджикистана, их региональных управлений и представительств.

Этапы, место и период исследования. Диссертационное исследование подготовлено в 2014-2023 гг. на кафедре экономики предприятий и региона Государственного университета права, бизнеса и политики Таджикистана.

Научная новизна исследования состоит в разработке теоретико-методических основ совершенствования механизмов управления государственным сектором услуг в сфере производства и предоставления социально значимых благ и практических рекомендаций по повышению уровня эффективности и рационального использования ресурсов в субъектах указанного сектора Согдийской области Республики Таджикистан.

Основные научные результаты, определяющие научную новизну исследования состоит из следующих:

1. Уточнено определение понятия “Государственного сектора социальных услуг”, на основе обобщения различных определений данного понятия, приведенных в экономической литературе. Государственный сектор как структурная часть смешанной экономики представляет собой совокупность институциональных структур и организаций, направленных на производство и предоставление социально значимых благ для удовлетворения социальных нужд на основе имеющихся у них ресурсов (прежде всего финансовых).

2. Обосновано, что совершенствование и разработка механизмов управления развитием государственным сектором услуг в сфере производство и предоставление социально значимых благ (образование, здравоохранение, культура) должно опираться на качество и характер смешанных общественных благ, которым присущи как государственное, так и рыночное регулирование; доказано, что в результате формирования комплекса частных и государственных форм организации производства и предоставления социально значимых услуг возникла единое экономическое пространство (экономика смешанного типа) для взаимодействия механизмов состояния рынка и участия государственных и частных структур или функционирования государственных, политических и экономических институтов.

3. Выявлена устойчивая тенденция развития производства и предоставления общественных благ в стране и ее регионах, обусловленное природой социального государства, выделен приоритет Согдийской области среди регионов; определено оптимальное соотношение производства и предоставления социально значимых благ между центром и регионами, его ресурсное обеспечение; разработаны типология определяющие государственного сектора социальных услуг на региональном уровне, которые обуславливают эффективную реализацию механизмов управления ресурсами в направлении предоставления социально значимых благ.

4. На основе корреляционно-регрессионного анализа определена зависимость темпов роста ВРП Согдийской области от факторов, влияющих на темпы роста расходов на сферы образования и здравоохранения, которая может быть использована для прогнозирования перспективы развития управления государственного сектора экономики при производстве и предоставлении социально значимых благ (услуг);

5. Обоснованы методические рекомендации по эффективному функционированию системы управления государственным сектором услуг Согдийской области в сфере производства и предоставления социально значимых благ, который способствует совершенствованию системы управления оптимизации бюджетных и небюджетных расходов, управления качеством социально значимых благ и производства ориентированный на удовлетворения нужды общества региона.

6. Предложены научно обоснованные рекомендации по совершенствованию системы стратегического управления государственным сектором Согдийской области в сфере производства и оказания социально значимых услуг, который включает: совершенствования стандартов социально значимых благ; адаптация структуры государственного сектора за счет увеличения доли автономных институтов и некоммерческих негосударственных организаций; развитие механизма государственно-частного партнерства в зависимости от требований нового этапа развития страны и ее регионов.

Положения, выносимые на защиту:

- на основе изучения теоретических положений уточнены сущность и структура общественных благ как объект государственного сектора социальных услуг;

- определение совершенствования и разработки механизмов управления развитием государственного сектора услуг в направлении производства и предоставления социально значимых благ (услуг) с учетом качества и характера смешанных общественных благ, для которых характерны как государственное регулирование и регулирование рынка;

- оценено соотношения производства и обеспечения социально значимых благ между центром и регионами, его ресурсного обеспечения, на этом основе предложен алгоритм правильного выбора субъекта, объекта и механизма управления развитием производства и обеспечением социально значимых благ;

- корреляционно-регрессионный анализ и оценка эффективности влияния темпов роста расходов социально значимых благ на рост ВРП Согдийской области;

- предложение методических рекомендаций, к совершенствованию системы управления в целях координации бюджетных и внебюджетных расходов, способствующий качества управления социально значимых благ и производством в государственном секторе услуги Согдийской области Республики;

- научно обоснованные рекомендации по активизации стратегического направления системы управления государственным сектором Согдийской области в направлении производства и предоставления социально значимых услуг и развития механизма партнерства государства и частного сектора в соответствии с требованиями нового этапа развития страны и ее регионов.

Теоретическая и практическая значимость исследования. Большинство положений научного исследования могут способствовать разъяснению и развитию теории общественных благ, пополнению знаний об экономике государственного сектора по производству и предоставлению социально значимых благ. Полученные результаты научного исследования можно использовать для формирования действенной системы управления государственным сектором социальных услуг регионов республики.

Разработанные автором методические рекомендации могут быть использованы в учебном процессе Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики в учебных курсах “Экономика государственного сектора”, “Государственное регулирование экономики”, “Региональная экономика и менеджмент”, а также при подготовке специальных курсов по менеджменту в социальной сфере.

Предложенную автором методологию и аналогии можно использовать в деятельности местных органов государственной власти, государственных и негосударственных организаций общественного сектора для оценки эффективности их функционирования и разработке рекомендаций по дальнейшему развитию государственного сектора социальных услуг Согдийской области и совершенствовании системы управления, направленного на удовлетворение социальных нужд данного региона.

Степень достоверности результатов исследования подтверждается опытом применения, достоверностью сведений и достаточностью объема исследуемого материала. Выводы и предложения сформулированы на основе научного анализа теоретического и практического исследования.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Результаты исследования соответствуют Паспорту специальностей ВАК при Президенте Республики Таджикистан по специальности 08.00.05.02 - Услуги в сфере науки, образования и в социальной сфере по следующим пунктам: 1.1. Формирование и развитие рынка услуг в сферах науки, образования и социальной сфере на региональном и общенациональном уровне. Роль и место услуг науки, образования и социальной сферы., 1.5. Механизм управления рынка услуг науки, образования и социальной сферы, 1.9. Экономические основы функционирования и государственной поддержки сектора услуг в сфере науки, образования и социальной сфере., 1.14. Управление качеством услуг в сферах науки, образования и социальной сфере., 1.18. Финансирование сектора услуг в сферах науки, образования и социальной сфере., 1.19. Развитие сотрудничества учреждений науки, образования и социальной сферы с субъектами других сфер экономики.

Личный научный вклад соискателя выражается в определении целей, предмета и объекта исследования, обосновании перечня задач исследования и их решения, обосновании теоретических и методических основ исследования. Личное участие соискателя в исследовании подтверждается изданием научных статей по теме диссертации, докладами на научных и научно-теоретических конференциях на международном, республиканском и региональном уровнях, а также практической проверкой результатов диссертационного исследования.

Апробация и реализация результатов исследования. Основные положения и отдельные результаты исследования изложены и рассмотрены на международных и республиканских конференциях за 2014-2022 годы, в том числе республиканская научно-практическая конференция на тему «Таджикистан в XXI веке: перспективы устойчивого развития национальной экономики» (Худжанд, 2015), научно-теоретическая конференция преподавателей и студентов «Роль науки в становлении национальной государственности» (Худжанд, 2016), научно-практическая конференция ученых, профессоров и молодых исследователей «Наука и инновации в системе реализации национальных стратегических целей», посвященная 30-летию Государственной независимости Республики Таджикистан и Дню таджикской науки (Худжанд, 2021), научно-практическая конференция профессоров, преподавателей и молодых ученых «Интеграция науки и производства в достижении национальных стратегических целей», посвященная объявлению ускоренной индустриализации 2020-2026 гг. И дню Таджикской науки (Худжанд, 2022).

Публикации по теме диссертации. Основные положения и результаты диссертационной работы опубликованы в 11 научных статьях, в том числе в 5 научных статьях, опубликованных в изданиях, рецензируемых ВАК при Президенте Республики Таджикистан и 6 научных статьях на конференциях общим объемом 3,5 п.л.

Структура и объем диссертации. Диссертационное исследование состоит из введения, трех глав, 9 параграфов, заключения, списка использованной литературы и приложений. Общий объем работы составляет 172 страниц компьютерного текста, она содержит 32 таблицы, 7 диаграммы и 4 рисунка.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ

В введении обоснована актуальность темы диссертации, определены степень ее разработанности, объект, предмет, цель и задачи, методологические, теоретические основы, нормативная база, научная новизна и основные положения выносимые на защиту, теоретическая и практическая значимость диссертации, а также внедрение результатов исследования и структура диссертации.

В первой главе – «Теоретические основы развития государственного социальных услуг» – изучены теоретические подходы к объяснению общественных благ и государственного сектора социальных услуг, классификация особенностей социально значимых благ и развитие

институциональной структуры производства и предоставления социально значимых благ.

В диссертации отмечено, что изучение социальных нужд и следовательно, общественных благ в экономической литературе имеет давнюю историю. Изначально в центре научной дискуссии традиционной экономики начальных этапов стояла забота о благостоянии общества, положениями которые регулировали феномен “невидимой руки”. Именно на базе положения о “невидимой руке” сформировался методологический индивидуализм, согласно которому групповые и общественные интересы были приравнены к интересам отдельных лиц. Однако, в обществе существуют общественные блага или товары, которые сложно характеризовать в рамках положения методологического индивидуализма (личной выгоды и автономии). Таким образом, вне пределов рынка экономисты сталкиваются с проблемой общественных благ или товаров, к которым не всегда применимы сущность и положения методологического индивидуализма. Поэтому автор попытался решить данную проблему, имеющую теоретическое и практическое значение для экономики Республики Таджикистан и ее регионов. Поскольку отечественные экономисты после 90-х гг., т.е. с началом создания новой экономической - рыночной системы столкнулись с проблемами, не поддающимися действию рыночного механизма распределения благ. По этой причине возник вопрос необходимости изучения государственного сектора экономики, в котором блага - ресурсы, товары, услуги распределяются не через рынок, а посредством таких экономических институтов, как государственные органы и органы местного самоуправления. Из этого следует, что общественный сектор экономики (обычно именуемый государственным сектором экономики) - это сектор или часть экономического пространства, в котором рыночные отношения не действуют или действуют частично (в нем отсутствует приоритет рыночных методов координации деятельности) и, в первую очередь, производятся, обеспечиваются и потребляются не частные, а общественные блага. В диссертации для определения особенностей общественного или государственного сектора экономики, прежде всего, уточнено понятие «общественные блага». В результате изучения трудов зарубежных и отечественных ученых автор делает вывод о том, что **благом** называется любой смысл, предмет, явление, продукт труда, удовлетворяющие конкретную потребность человека и отвечающие его интересам, целям, желаниям и стремлениям.

В диссертации для определения или введения в содержание общественных благ, автором проведен сравнительный анализ частных и общественных благ. Основным признаком частного блага является то, что если им пользуется одно лицо, то другое не может пользоваться им одновременно. **Частные блага** это благо индивидуального пользования, производимые владельцами частной и общей акционерной собственности. Эти блага имеют ряд отличительных черт, приведенных на рисунке 1.

Рисунок 1. Отличительные особенности частных и общественных благ

Источник: составлен автором

Общественные блага делятся на чистые и смешанные блага. К смешанным общественным благам и услугам, к которым относятся услуги сфер образования, здравоохранения и культуры, применяется «принцип исключения» и рыночные принципы. Однако здесь “принцип исключения” выражается в среднем уровне и более существенное или широкое значение имеет “внешний эффект” от их потребления: например, сферы культуры, образования, здравоохранения имеют весьма высокий положительный эффект, и именно поэтому они относятся к общественным благам. К данным социальным благам и услугам могут устанавливаться цены и субъекты частного сектора и предприниматели могут предоставить их потребителем за деньги. Однако ввиду того, что они (предприниматели) не берут на себя весь объем производства таких благ, в эту функцию полностью или частично выполняет государство, с целью предотвращения дефицита социально значимых предметов и услуг. Именно данные отношения составляют основу государственного и частного предпринимательского сектора.

Таким образом, в диссертации отмечено, что социально значимые блага могут предоставляться на рыночных принципах в частном порядке. В связи с этим автор выделил два метода предоставления социально значимых благ: **первый метод** - предоставление социально значимых благ государством (государственными учреждениями). Но это действие осуществляется до социального уровня, закрепленного в Конституции и вне этого уровня предоставляется субъектами частного сектора или негосударственными субъектами на возмездной основе. При **втором методе** - организация частного предоставления социально значимых благ осуществляется: а) на основании

договора между общественной организацией и частным предприятием; б) путем выдачи разрешения субъектам частного сектора на осуществление экономической деятельности по предоставлению отдельных смешанных общественных благ. В результате применения второго метода экономика страны формируется и находится в стадии развития рынок социально значимых благ. Специфические особенности и основные критерии рынка социально значимых благ приведены в рисунке 2.

Характеристики РСБ	Основные критерии РСБ	Определение РСБ
<ul style="list-style-type: none"> - удовлетворяет потребности человека и общества в целом в материальных и моральных благах; - обеспечивает потребление товаров и услуг для большей части населения; - способствует социально-экономическому развитию, повышению уровня жизни; - осуществляет свои функции при поддержке государства; - имеет целью увеличение эффекта от потребления данных благ мазкур; - вызывает необходимость взаимодействия с рынками смежных социально значимых товаров 	<ul style="list-style-type: none"> - амбивалентная сущность блага, имеющего общественное и индивидуальное значение; - масштаб формируемого положительного внешнего эффекта; - высокая степень участия государства в регулировании данного рынка, выражающаяся в создании норм, механизма ценообразования, в обеспечении гарантии получения прибыли 	<p>Система экономических отношений по обмену особым общественным благом, социальное значение которого характеризуется высокой степенью охвата потребителей, большим объемом формируемого внешнего эффекта и существенной ролью государства в процессе функционирования и регулирования рынка социально значимых благ</p>

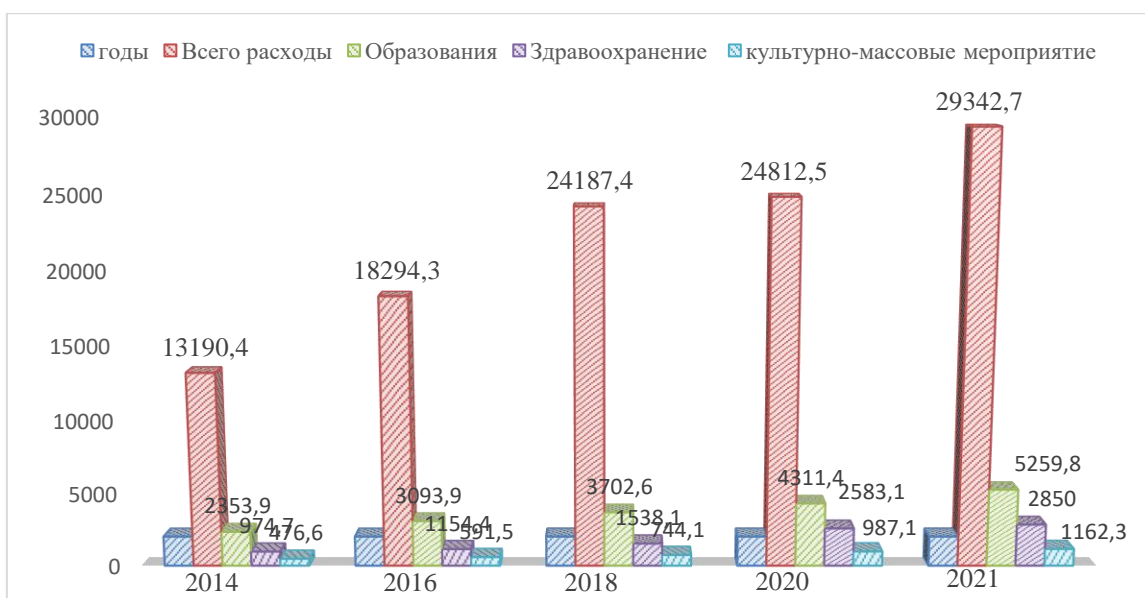
Рисунок 2. Особенности рынка социально значимых благ (РСБ)

Источник: составлен автором

Таким образом, развитие совокупности частных и общественных форм предоставления социально значимых благ означает, что общественный сектор экономики приобретает вид смешанной экономики и представляет собой сферу действия государственных, политических и экономических учреждений.

Во второй главе – “Исследование состояния производства и предоставления социально значимых благ в государственном секторе услуг Согдийской области” – проанализированы уровень проявления функций государственного сектора социальных услуг области, развития состояние производства и предоставления социально значимых благ в области, а также, тенденция развития институциональных факторов развития государственного сектора социальных услуг области.

В диссертации, прежде всего, исследовано состояние финансового обеспечения производства и предоставления социально значимых благ, осуществляемое государством. Отмечено, что в стране с ростом доходов государственного бюджета наблюдается активизация социальных процессов, предоставление социально значимых благ. В 2021 г. из государственного бюджета выделено на образование - в 2,2 раза больше, на здравоохранение - в 2,9 раза, на культурные мероприятия - в 2,4 раза больше средств, чем в 2014 г. (диаграмма 1.)

Диаграмма 1. Расходы государственного бюджета Республики Таджикистан на производство и предоставление социально значимых благ (млн. сомони)

Источник: Статистический ежегодник Республики Таджикистан, 2022. - С.335, 2022.С.-389

Развитие человека и человеческого капитала и повышение уровня благосостояния населения страны определяется социальным развитием всех регионов страны. В каждом регионе страны происходит увеличение объемов производства и предоставления социально значимых благ, услуг, прежде всего сфер образования в рамках местного бюджета, что с учетом развития приоритетных направлений указанных сфер должно обеспечить эффективность расходования средств. В Согдийской области как в одном из индустриальных регионов страны, уделяется серьезное внимание повышению уровня человеческого капитала, который является важным фактором инновационного развития. Как следует из данных таблицы 1, за 2015-2021 гг. объем финансирования развития социальных сфер из местного бюджета увеличился с 1181,6 до 2379,9 млн. сомони или более, чем в 2 раза. Доля бюджетных затрат на образование в общей сумме бюджетных расходов составила свыше 46%.

Таблица 1. – Государственное финансирование производства и предоставления социально значимых благ в Согдийской области

	2015		2021		Изменение в сравнении с 2015г., %	
	млн. сомони	в %	млн. сомони	в %	Увеличение в %	Структурное изменение б/ф
Расходы	1181,6	100,0	2379,9	100,0	201,4	-
в том числе: образование	553,1	46,8	1097,5	46,1	198,4	-0,7
здравоохранение	278,6	23,6	543,3	22,8	195,0	-0,8
социальное страхование и социальная защита	17,4	1,47	23,1	0,97	132,7	- 0,5

Источник: Статистический ежегодник Согдийской области 2022. - С.485.

Темпы его развития выше темпов роста общего объема бюджетных расходов, т.е. его доля имеет тенденцию роста. Бюджетное финансирование сферы здравоохранения также имеет тенденцию роста: за анализируемый период его объем увеличился с 278,6 до 543,3 млн. сомони или более чем на 95,0%. Из данных таблицы прослеживается, что в Согдийской области производство и предоставление социально значимых благ на данном этапе считается наиболее приоритетным направлением и в последнее время развитию сфер образования и здравоохранения уделяется особое внимание.

В целом, увеличение доходной части местного бюджета гарантирует, что местные органы исполнительной власти будут финансировать мероприятия социальных инвестиционных проектов для обеспечения социально-экономического развития регионов, областей и районов страны. В этом плане местный орган исполнительной власти Согдийской области лидирует среди других регионов страны. В период 2015-2021 гг. объем доходов местного бюджета Согдийской области увеличился с 1230,9 до 2435,2 млн. сомони, или на 97,8%. Пополнение местного бюджета обеспечило более широкие возможности в обеспечении развития производства и предоставления социальных услуг.

Для определения места Согдийской области в производстве и предоставлении социально значимых благ и социальном развитии страны, диссертант использовал метод разрывов. При определении различий развития регионов, из анализа исключен город Душанбе, ввиду высокого уровня развития, что нарушает требования принципа сравнения. Индикаторы развития предоставления социально значимых благ обозначены следующим образом:

X1 - Количество койко-мест больниц на 1000 человек;

X2 - Количество врачей всех специальностей на 10000 человек;

X3 - Количество среднего медицинского персонала на 10000 человек;

X4 - Количество преподавателей средних общеобразовательных учреждений на 10000 человек;

X5 - Количество студентов средних специальных учебных заведений областей на 10000 человек;

X6 - Количество студентов высших профессиональных учебных заведений областей на 10000 человек.

При проведении сравнительного анализа развития социально значимых сфер диссертант отобрал относительные показатели регионов страны, за исключением г. Душанбе. Как следует из данных таблицы 2, показатели на 10000 человек различаются среди регионов страны. Для уточнения данных различий определил разрыв между ними, сравнив каждый показатель со средним по стране.

Таблица 2. – Относительные показатели развития социально значимых сфер в регионах страны (с. 2020)

Регионы страны	X1	X2	X3	X4	X5	X6
ГБАО	84,9	22,0	92,9	244,9	17,2	177,2
Хатлонская область	33,1	12,1	58,6	136,2	82,9	145,1
Согдийская область	56,1	19,3	65,9	144,7	82,0	175,8
РРП	27,6	12,8	41,7	128,6	04,3	17,6
Среднее значение по стране	43,8	21,5	61,6	136,8	102,7	258,6

Источник: Статистический ежегодник Республики Таджикистан, - 2021. С.77-85; 40.

При анализе разрыва относительных показателей развития социально значимых сфер, определенных по среднему значению по стране, по итоговому показателю Согдийская область оказалась на втором месте с индексом 1,07. Согдийская область по количеству больничных коек на 10000 человек (X1), количеству среднего медицинского персонала на 10000 человек (X3) и количеству преподавателей средних общеобразовательных учебных заведений на 10000 человек (X4) превосходит средние показатели по республике, то есть индекс выше 1.

В диссертации отмечается, что на уровень и качество управления госдуратсвенным сектором экономики влияют различные географические, политические и национально-культурные факторы. Поэтому автор в диссертации счел важным анализ и рассмотрение указанных факторов для разработки стратегий и реализации задач управления государственным сектором. (Рисунок 3.)

Факторы	Содержание
Природно-ресурсный	Наличие потенциала, природно-материальных ресурсов региона. Эффективное использование земельных, почвенных, лесных ресурсов может позволить региону расширить налоговую базу за счет стимулирования производства и увеличить налоговые поступления без усиления налогообложения.
Производственно-технический	Состояние производственных мощностей, износ оборудования, наличие и использование новых технологий. При разработке региональной налоговой политики важно учитывать возможные налоговые льготы приоритетных отраслей региона, которые могут способствовать к увеличению налоговой базы и экономическому росту в смежных отраслях.
Человеческие факторы	Включает трудовой фактор и человеческий капитал. Факторы труда воздействуют формированию налоговой базы за счет увеличения или уменьшения потребления товаров, продуктов питания, услуг, сбережений и т.д.
Административные факторы (на региональном уровне)	В него входит деятельность органов местного самоуправления, влияющая на формирование налоговой базы региона. То есть косвенное влияние (в действиях, идеях, соглашениях государственной и судебной власти), напрямую (через реализацию законодательного механизма соответствующими органами).
Транспортно-географические факторы	Географическое положение региона. К формированию налоговой базы региона воздействуют с учетом туристической привлекательности, соответствующего расположения транспортных дорог, природно-климатических условий и т.д.
Инвестиционные факторы	Инвестиционная привлекательность региона связана с вышеперечисленными факторами. Инвестиции поступают в регион в виде прямого финансирования конкретных проектов, либо в виде вложений в акции предприятий, функционирующих в регионе.
Социальные факторы	Условия, определяющие социально-экономическую среду региона, то есть привлекательность региона для проживания в нем, уровень преступности и социальной напряженности, социальные классы, а также возрастная структура населения и т.д. Положительные стороны этих показателей активизируют миграцию состоятельного населения в регион и развивают рынок недвижимости региона, что, как следствие, способствует строительству и увеличению налоговой базы.
Экологический фактор	Экологические факторы оказывают существенное влияние на размер налоговой базы, то есть органы местного самоуправления могут устанавливать жесткие экологические нормы или взимать дополнительную компенсацию с предприятий, осуществляющих экологически вредную деятельность.

Рисунок 3. Внутренние факторы, влияющие на доходную базу (местный бюджет) региона.

Источник: Составлено автором.

Кроме того, изучил ряд внешних и внутренних факторов, влияющих на формирование доходной части местного бюджета. Всесторонний анализ данных факторов, поиск механизма их использования и на этой основе определение приоритетных направлений экономики региона важны для формирования региональной политики, стимулирующей рост источников доходов бюджета, и может полностью и эффективно удовлетворить потребности населения региона в социально значимых благах.

В диссертации обосновано, что социально значимые сферы (образование, здравоохранение и культура) относятся к экономические сферы и участвуют в производстве валового национального и регионального продукта иными словами, они выступают социальным фактором экономического роста. В целях определения места сфер образования и здравоохранения в росте ВРП Согдийской области автор провел корреляционно-регрессионный анализ, т.е. выявил зависимость темпов роста ВРП Согдийской области от факторов, влияющих на темпы увеличения расходов на сферы образования и здравоохранения. В ходе исследования с помощью эконометрических методов разработана регрессионная модель оценки роста ВРП Согдийской области:

$$СМММ = 0,2819 \cdot САХМ + 0,6962 \cdot САХТ \quad (1)$$

Статистическая характеристика регрессионной модели роста ВРП Согдийской области по критериям качества, достоверности и стандартной погрешности выглядит следующим образом: $R^2 = 0,998$, $DW = 1,718$, $\bar{A} = 3,906$. Из результатов статистических характеристик следует, что разработанная регрессионная модель является достоверным и ее использование целесообразно. При использовании разработанной регрессионной модели автор приходит к такому выводу: при увеличении на одну единицу расходов на образование и неизменности расходов на здравоохранение, темпы роста ВРП Согдийской области в среднем повышаются на 0,2819 единиц. В то же время, при увеличении на одну единицу расходов на сферу здравоохранения и неизменности расходов на образование, темпы роста ВРП Согдийской области растут в среднем на 0,6962 единиц.

В третьей главе – “Совершенствование управления государственным сектором социальных услуг Согдийской области”– обоснованы вопросы совершенствования механизмов управления ресурсами в государственном секторе социальных услуг и стратегические направления развития производства и предоставления социально значимых благ в области.

В диссертации при совершенствовании системы эффективного управления предоставления социально значимых благ, акцентировано внимание на связующую роль организационной структуры, состоящей из совокупности регулирующих правил, законов и процедур, взаимодействия и поведения субъектов социальной сферы (государственных органов, организаций, индивидуальных исполнителей), а также совокупности процедур принятия управленческих решений. Обоснованы практические рекомендации по их совершенствованию. Автор подчеркнул зависимость оптимизации и совершенствования системы управления государственным сектором от управленческих ресурсов, т.е. управления ресурсным обеспечением, и дал их характеристику: финансовые, материально-технические, административные, организационные, производственные, нормативно-правовые, кадровые, учебные, демографические, социокультурные, информационные, инновационные, социально-психологические, коммуникационные ресурсы, а

также ресурсы формирования общественного мнения и саморегулирования. Затем классифицировал их по соответствующим типологиям, выделив 5 групп ресурсов: экономические, нормативно-правовые и административные, организационные, социокультурные и комплексные, которые могут быть использованы для совершенствования механизмов управленческих процессов в государственном секторе (рис. 4.).

Рисунок 4. Предметная типология управления ресурсами государственного сектора

Источник: составлен автором

Автор приходит к выводу, что продолжающиеся экономические процессы социальной направленности в Согдийской области создают определенную реальность как в теоретическом, так и в практическом аспекте, что диктует необходимость изменения действующих до сих пор концептуальных подходов и создания новых теоретических структур рынка социально значимых благ и механизмов его регулирования, действующего в сфере предпринимательства. В этой связи в процессе исследования проанализированы и спрогнозированы объемы платных образовательных и медицинских услуг в области (см. табл. 3).

Таблица 3. - Прогноз объема платных образовательных и медицинских услуг в Согдийской области

Показатели	В среднем за последние 5 лет	Среднегодовые темпы его развития, %	Прогноз его роста, млн. сомони						
			2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Образование, всего, млн. сомони	517,8	1,12	579,9	649,5	727,4	814,6	912,3	1021,7	1144,3
в т.ч.: государственное	221,7	1,16	257,2	298,3	346,0	401,4	465,6	540,1	626,5
Медицинское обслуживание, млн. сомони	210,2	1,10	231,2	254,3	279,7	307,6	338,3	372,1	416,7
в т.ч.: государственное	93,9	1,17	109,8	128,4	150,2	175,7	205,6	240,5	281,4

Источник: Статистический ежегодник Согдийской области, 2022. - С.455.

Как показывают данные таблицы 3, в перспективе тенденция увеличения объемов возмездного оказания социально значимых услуг, прежде всего, образовательных и медицинских услуг, будет носить устойчивый характер. Согласно перспективным расчетам автора, в ближайшие семь лет, точнее до 2030 г., объем платных образовательных услуг достигнет уровня 1144,3 млн. сомони, и превысит уровень 2024 г. почти в 2 раза. Объем платных услуг образования в государственном секторе достигнет 626,5 млн. сомони, т.е. увеличится в 2,4 раза. Объем медицинского обслуживания в 2030 г. достигнет 416,7 млн. сомони, что в 1,8 раза больше, чем в 2024 г. В государственном секторе данный вид услуг вырастет в 2,5 раза. Эти цифры показывают, что объемы государственного финансирования в будущем увеличатся. Однако, растет для предоставления объема возмездных социально значимых услуг в негосударственном секторе. Поэтому в государственном секторе можно выделить различные группы, а также сложные взаимоотношения между ними и заинтересованными сторонами. В настоящее время в социальных сферах Согдийской области функционирует множество учреждений социального сектора, целью которых является решение одного или нескольких социальных проблем, и деятельность большинства из них осуществляется в порядке, принятом в частном секторе (учреждения образования, в частности, профессионального образования, здравоохранения, культуры и т.п.), конкурирующие с государственными учреждениями в данной сфере. Однако, по мнению автора, приоритетное положение государственного сектора экономики в сфере производства и предоставления социальных услуг должно быть устойчивым. В связи с этим в диссертации предусмотрено реализация следующих мер по совершенствованию деятельности организаций государственного сектора:

- разработка и использование четкой системы управления в стратегическом направлении организации;
- практическое использование проектно-программного метода в их деятельности;
- повышение активности государственного сектора в сфере качества и доступности социально значимых услуг;
- на основе целостной системы управления формирование структуры потребности населения в социально значимых благах;
- совершенствование использования управленческих ресурсов на разных уровнях государственных организаций;
- использование новых методов управления деятельностью, ориентированных на заказчика (клиента);
- обеспечение гибкой структуры управления на необходимом уровне.

В диссертации разработаны практические предложения по активизации эффективных направлений государственно-частного партнерства, формированию региональных планов государственно-частного партнерства, направленные на составление программ профессионального образования проведение научно-исследовательских, опытно-конструкторских работ и

коммерциализацию их результатов. Для совершенствования механизмов управления производством и предоставлением социально значимых услуг рекомендуется применение следующих механизмов и средств: социальное проектирование и социальные инвестиционные проекты; социальный маркетинг; фандрайзинг; бенчмаркинг и др.

Таким образом, важной тенденцией развития государственного сектора экономики региона в сфере предоставления социальных услуг является переход из функционально-управленческого подхода к организации деятельности в соответствии с целевыми программами, поэтому необходимо ввести социальное проектирование в деятельность всех субъектов государственного сектора в сфере предоставления социальных услуг в качестве инструмента управления объектом.

ВЫВОДЫ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Основные научные результаты диссертационного исследования:

1. Государственный сектор является элементом смешанной экономики и можно сказать, что он выступает как звено рыночной экономики при производстве и предоставлении социально значимых благ. В рамках экономики советской экономики государство действовало во взаимосвязи со всей экономической системой в роли интегрирующей и централизованной силы, имеющей специфические условия, цели и методы деятельности. Следует отметить, что поскольку государство было центром советской социалистической экономической системы, оно не вмешивалось в полной мере в проблемы эволюции и совершенствования путей государственного участия в экономической жизни. Поэтому, становление государственного сектора в формах, соответствующих природе смешанной экономики, имеет мало общего с административно-командной экономикой и в настоящее время данный сектор формируется на новой институциональной основе, представляющей собой совокупность различных институциональных структур. Субъекты хозяйствования государственного сектора экономики (государство, организации, предприятия различных форм собственности, частные хозяйства и др.) функционируют в процессе создания и потребления социально значимых благ в рамках различных институциональных структур.[2-А]

2. Систематизация различных подходов отечественных и зарубежных ученых в диссертации позволила рассмотреть государство как особую организацию в сфере обеспечения социальных услуг, а на рынке социально значимых благ государственное регулирование считается необходимым условием стабилизации деятельности. В то же время мы определили цели государственного регулирования, которое направлено на благо общества путем использования власти через традиции, официальные и неофициальные институты. Именно это государственное участие и регулирования создают условия для населения и членов общества, который в соответствии своих доходов могут свободно формировать и развивать спрос на общественно значимые блага (на рынке). [2-А], [6-А]

3. Институты государственной власти играют ведущую роль в государственном секторе экономики, а ресурсы, используемые для решения проблем данного сектора, являются источниками, находящимися в их владении или распоряжении. Государственные органы имеют экономическое господство в данной сфере, поэтому качество и уровень производства и предоставления социально значимых услуг зависит от уровня совершенства механизмов государственного управления. Поэтому, на наш взгляд, государство должно решать проблемы государственного сектора через механизмы управления процессом распределения, а не посредством доходов (налоговой системы) от производственных факторов и ресурсов. [3-А],[7-А]

4. В условиях республики особую актуальность имеют вопросы оптимизации пространственной или территориальной структуры, повышения эффективности управления государственным сектором экономики. Поскольку республика как горная страна имеет разнообразный рельеф, различные погодные и климатические условия, соответственно, показатели уровня жизни населения существенно отличаются. Следует исследовать и обосновать, как эффективно разработать и организовать в стране соответствующие организационные, экономические и управленческие структуры в государственном секторе с точки зрения территориальной организации общества, интересов регионов и страны в целом. В зависимости от этого государственный сектор Согдийской области следует рассматривать как экономику региона, которая имеет следующие характеристики: 1) общественные блага производятся, предоставляются и используются в интересах данного региона; 2) в регионах страны растущие потребности потребителей в отношении общественных благ имеют разную пропорцию. Поэтому государственный сектор Согдийской области регулирует структуру общественных благ исходя из потребностей потребителей; 3) Согдийский область как отдельный регион страны, (не всегда полную) берет ответственность для формирования ресурсной базы государственного сектора, т.е. интересы и затраты здесь имеет органичный характер. [3-А]

5. В системе управления исследуемого сектора устойчивое положение должны занимать расширения деятельности негосударственных или некоммерческих организаций в сфере предоставления социально значимых благ. При этом они находятся под контролем органов государственной власти и с одной стороны, выступают в качестве объекта, а с другой стороны, реализующей организации социально-экономической политики государства. То есть они активно участвуют в этапах развития управления и выполняют определенные задачи в направлении социально значимых услуг, которые считаются субъектами управления. Данная ситуация позволяет совершенствовать организационно-экономические условия развития государственного сектора в предоставлении социально значимых услуг, эффективное управления государственными ресурсами, структурное изменение в социальном направлении, вовлечение частного сектора в данной сфере и внедрение социальных инноваций. [1-А]

Рекомендации по практическому применению результатов исследования

6. Использование методов фандрайзинга и бенчмаркинга рекомендуется в рамках исследований по управлению организациями государственного сектора в направлении оказания социально значимых услуг. Фандрайзинг позволяет организации государственного сектора вести целевое управление привлечением и сбором внешних источников финансирования, таких как гранты, государственные субсидии. Деятельность по принципу бенчмаркинга направлена на обмен передовым опытом, знаниями и передовыми технологиями между государственными и негосударственными региональными организациями. Таким образом обеспечивается высокая эффективность управления в организациях государственного сектора. [7-А]

7. В современных условиях переход от задачно-управленческого подхода к форме деятельности по целевым программам является важным условием развития государственного сектора социальных услуг. Поэтому в диссертации обосновывается необходимость опыта социальных проектов в организации государственного сектора. Этот опыт позволяет разрабатывать и реализовывать целевые социальные проекты в организациях общественного сектора, обеспечивать устойчивое развитие предоставления услуги социально значимых благ в регионах страны. [8-А]

8. Определено, что одним из направлений, дающих наибольший эффект в производстве и предоставлении общественных благ, это децентрализованное решение при соблюдении следующих принципов:

- во-первых, решение об обеспечении тех социально значимых благ, интерес к которым ограничен и расположен в определенной территории, принимаются централизованно;

- во-вторых, жители области берут на себя ответственность за финансирование производства и предоставления социально значимых благ, т.е. согласуют локализацию интересов с региональным ограничением;

- в-третьих, желания и запросы, связанные с социально значимыми благами в большей степени различаются внутри региона и между регионами.

9. Оптимизация и совершенствование системы управления государственным сектором зависит от качества управленческих ресурсов. Поэтому в ходе исследования обоснована необходимость изучения их особенности, имеющих большее практическое значение. К основным управленческим ресурсам, относятся: финансовые, материально-технические, административные, организационные, производственные, нормативно-правовые, кадровые, учебные, демографические, социально-культурные, информационные, инновационные, социально-психологические, коммуникационные ресурсы, а также ресурсы формирования общественного мнения и саморегулирования. Именно в процессе управления государственным сектором региона оценка указанных ресурсов имеет первостепенное значение и от них зависит экономическая эффективность.

10. Регулирование и конкретизация обязательств субъектов государственного сектора перед населением региона, организация контроля за и деятельностью, т.е. внедрение объективной процедуры контроля и оценки их деятельности, зависит от уровня нормирования социально значимых услуг и определения или составления перечня социально значимых услуг. Наряду с этим, в диссертационной работе нами предложены специфические особенности государственного сектора социальных услуг на уровне региона, который на этом основе осуществляется эффективная реализация механизмов управления ресурсами в направлении предоставления социально значимых благ. [9-А]

Список публикации автора по теме диссертации:

а) научные статьи, опубликованные в рецензируемых изданиях

[1-А]. Азимова М.М. Зарурияти рушди иқтисодиҳои ташкилӣ ва иқтисодии сектори ҷамъиятӣ дар деҳот [Матн] / М.М. Азимова // Паёми донишгоҳи миллии тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ - иқтисодӣ ҷамъиятӣ. - Душанбе, 2020. - №5. - С. 107-113 (ISSN 2413-5151).

[2-А]. Азимова М.М. Мазмун ва сохтори неъматҳои ҷамъиятӣ ҳамчун объекти бахши давлатии иқтисод [Матн] / М.М. Азимова, С.А. Мирсаидов // Номаи донишгоҳ. Силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. - Хучанд, 2021. №1(56). - С. 57-64 (ISSN 2077-4974).

[3-А]. Азимова М.М. Хусусиятҳои минтақавии ҷаёлияти бахши давлатӣ дар соҳаи таъмини неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ [Матн] / М.М. Азимова, С.А. Мирсаидов // Иқтисодиёти Тоҷикистон. - Душанбе, 2021. №4. - С. 32-40.

[4-А]. Азимова М.М. Таснифи хусусиятҳои неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ ва зарурияти тақмили низоми бозории он. [Матн] / М.М. Азимова, // Номаи донишгоҳ. Силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. - Хучанд, 2023. №1(64). - С. 48-56

[5-А]. Азимова М.М. Рушди бахши давлатии вилояти суғд дар доираи пешниҳоди хизматрасониҳои муҳимми иҷтимоӣ [Матн] / М.М. Азимова // Паёми молия ва иқтисоди. –Душанбе, 2023. №1(35).

б) научные статьи, опубликованные в других изданиях:

[6-А]. Азимова М.М. Перспективные направления общественного сектора экономики Республики Таджикистан. Конференсияи илмию амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Тоҷикистон дар асри XXI: дурнамои рушди устувори иқтисодиёти миллӣ». Хучанд: “Ношир”, 2015. - С. 163 - 167. (0,3ч.ч.)

[7-А]. Азимова М.М. Роль государства в общественном секторе экономики Республики Таджикистан. Конференсияи илмӣ - назариявии олимону устодон ва донишҷӯён таҳти унвони «Нақши илм дар ташаккули давлатдорӣ миллӣ». Хучанд: “Дабир”, 2016. - С. 136 - 139. (0,25 ч.ч.)

[8-А]. Азимова М.М. Теоретические аспекты организации общественного сектора. Конференсияи илмӣ-амалии олимону муҳаққиқони ҷавон, магистрантон ва донишҷӯёни ДДҲБСТ таҳти унвони “Сайёҳӣ ва ҳунари мардумӣ - муаррифгари фарҳанги миллӣ”, бахшида ба Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунари мардумӣ. - Хучанд, 2018. - С. 6 - 8. (0,2 ч.ч.)

[9-А]. Азимова М.М. Инкишофи низоми ниҳодҳои заминавии бахши ҷамъиятии иқтисодиёти минтақа дар бахши неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ. Конференсияи анъанавии илмӣ-амалии олимону профессорон ва муҳаққиқони

чавон таҳти унвони “Рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар низоми ташаккулёбии иқтисодиёти рақами”, бахшида ба истиқболи 30-солагии Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Рӯзи илми тоҷик Хучанд, 2020. ДДҲБСТ. - С. 141 – 144. (0,25 ҷ.ч.)

[10-А]. Азимова М.М. Мавқеъ ва аҳамияти неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ дар баҳши ҷамъиятии иқтисодиёт. Таъмини рушди устувор ва рақобатпазирии иқтисодиёти Тоҷикистон дар шароити ҷаҳонишавӣ. // Маҷлаи форуми ҷумҳуриявии иқтисодӣ, бахшида ба 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон - Хучанд: “Дабир”, 2020. - С. 375 - 378. (0,25 ҷ.ч.)

[11-А]. Азимова М.М. Асосҳои ниҳодии рушди баҳши ҷамъиятии давлатии иқтисодиёти минтақа. /С.А. Мирсаидов, М.М. Азимова // Конференсияи илмӣ-амалии олимону профессорон ва муҳаққиқони чавон таҳти унвони “Илм ва инноватсия дар низоми татбиқи ҳадафҳои стратегии миллӣ”, бахшида ба 30-солагии Истиқлоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Рӯзи илми тоҷик Хучанд, 2021. ДДҲБСТ. - С. 5 - 12. (0,5 ҷ.ч.)

[12-А]. Азимова М.М. Самтҳои афзалиятноки рушди баҳши давлатии иқтисодиёт дар минтақа. Конференсияи анъанавии илмӣ-амалии профессорон омӯзгорон ва муҳаққиқони чавони ДДҲБСТ бахшида ба эълон гаштани солҳои 2020-2026 “Солҳои рушди саноат” ва Рӯзи илми тоҷик таҳти унвони “Ҳамгироии илм ва истеҳсолот баҳри татбиқи ҳадафҳои стратегияи миллӣ” Хучанд, 2022. ДДҲБСТ. - С. 103- 107. (0,3 ҷ.ч.)

АННОТАТСИЯ

ба автореферати диссертатсияи Азимова Муқадасхон Муамедовна дар мавзӯи “Идоракунии рушди бахши давлатии хизматрасониҳо дар самти пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ (дар мисоли вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон)” барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.05.02 - Хизматрасонӣ дар соҳаҳои илм, маориф ва иҷтимоӣ

Калидвожаҳо: иқтисодиёт, бахши давлатӣ, неъматҳои ҷамъиятӣ, неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ, хизматрасонӣ, низоми идоракунии давлати иҷтимоӣ, бозори неъматҳои муҳим, бучети маҳаллӣ.

Мақсади таҳқиқоти диссертатсионӣ аз омӯзиши асосҳои назариявии рушди бахши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоӣ, таҳлили ҳолат ва тамоюлҳои тағйирёбии он, таҳияи муқаррароти методологӣ ва тавсияҳои амалӣ иборат аст, ки рушди минбаъдаи низоми идоракунии амалкунандаи бахши мазкурро дар самти пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ таъмин мекунад.

Дар диссертатсия моҳияти неъматҳои муҳимми ҷамъиятӣ ҳамчун объекти идоракунии бахши давлатии хизматрасониҳои сатҳҳои гуногун, таснифи хусусиятҳои неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ ва рушди сохтори институтсионалии истеҳсолу пешниҳоди неъматҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ муҳим баррасӣ гардидаанд.

Дар қор усулҳои зерини таҳқиқот истифода шудаанд: усулҳои диалектикӣ ва системавӣ, усулҳои абстраксия ва муқоисаи илмӣ, усулҳои таҳлили иқтисодӣ ва математикӣ, усули коркарди маълумотҳои оморӣ, усули экстраполятсионӣ, усулҳои моделсозӣ.

Муаллиф мафҳуми бахши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоиро дар асоси ҷамъбасти тафсириҳои гуногуни мафҳуми мазкур, ки дар адабиёти иқтисодӣ мавҷуд аст, саҳеҳ намуда, бахши давлатиро ҳамчун як ҷузъи сохтори иқтисоди омехта маҷмӯи сохтор ва ташкилотҳои институтсионалӣ мебошад, ки ба истеҳсол ва пешниҳод кардани неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ баҳри қонеъ кардани эҳтиёҷоти иҷтимоӣ ва дар асоси захираҳои (пеш аз ҳама молиявӣ) дар ихтиёри онҳо мавҷудбуда равона карда шудааст муайян намудааст.

Рушди устувори истеҳсолу пешниҳоди неъматҳои ҷамъиятӣ, ки аз табиати давлати иҷтимоӣ бармеояд, дар мамлакат ва минтақаҳои он муайян карда шуда, афзалияти вилояти Суғд дар миёни минтақаҳо ҷудо карда шудааст. Ҳамчунин меъёрҳои мушаххаскунандаи типологияи бахши давлатӣ дар сатҳи минтақавӣ таҳия карда шудаанд ва дар заминаи онҳо алгоритми интиҳоби субъект, объект ва механизми идоракунии рушди истеҳсолу пешниҳоди неъматҳои муҳимми иҷтимоӣ бо мақсади баланд бардоштани самаранокии истифодаи захираҳо дар соҳаҳои мазкур пешниҳод карда шудааст.

Натиҷаҳои дар диссертатсия ба дастмадаро метавон дар фаъолияти Мақомоти ҳокимияти маҳаллии давлатӣ, ташкилоти давлатӣ ва ғайридавлатии бахши давлатӣ барои таҳияи тавсияҳо оид ба рушди минбаъдаи бахши давлатии хизматрасониҳои иҷтимоии вилояти Суғд ва тақмили низоми идоракунии, ки ба қонеъ кардани эҳтиёҷоти иҷтимоӣ равона карда шудааст, истифода намуд.

АННОТАЦИЯ

на автореферат диссертации Азимовой Муқадасхон Муамедовны на тему “Управление развитием государственного сектора услуги в рамках предоставления социально значимых благ (на примере Согдийской области Республики Таджикистан)” на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05.02 - Услуги в науке, образования и социальной сфере

Ключевые слова: экономика, государственный сектор, общественные блага, социально значимые блага, услуги, система управления, социальное государство, рынок социально значимых благ, местный бюджет.

Цель диссертационного исследования состоит в изучении теоретических основ развития государственного сектора социальных услуг, анализа его состояния и тенденций развития, разработке методологических положений и практических рекомендаций, по дальнейшему развитию действенной системы управления данного сектора в сфере предоставления социально значимых благ.

В диссертации рассмотрены сущность социально значимых благ как объекта управления государственного сектора услуги различных уровней, классификация особенностей социально значимых благ и развитие институциональной структуры производства и предоставления социально значимых благ.

В процессе исследования использованы диалектический и системный метод, методы научной абстракции и сравнения, методы экономико-математического анализа, метод обработки статистических данных, экстраполяцияционный метод, методы моделирования.

Автор, уточнил понятие государственного сектора социальных услуг на основе обобщения различных интерпретаций, содержащихся в экономической литературе, определив государственный сектор в качестве структурной части смешанной экономики, как совокупность институциональных структур и организаций, направленных на производство и предоставление социально значимых благ для удовлетворения социальных нужд на основе имеющихся у них ресурсов (прежде всего финансовых).

Определено устойчивое развитие производства и предоставления общественных благ в стране и ее регионах, обусловленное природой социального государства, выделен приоритет Согдийской области среди регионов. Также автором разработаны конкретизирующие критерии типологии государственного сектора экономики на региональном уровне и на их основе предложен алгоритм отбора субъекта, объекта и механизма управления развитием производства и предоставления социально значимых благ с целью повышения эффективности использования ресурсов в данных отраслях.

Полученные в диссертации результаты можно использовать в деятельности местных органов государственной власти, государственных и негосударственных организаций общественного сектора для оценки эффективности их функционирования и разработке рекомендаций по дальнейшему развитию государственного сектора социальных услуг Согдийской области и совершенствованию системы управления, направленного на удовлетворение социальных нужд данного региона.

ANNOTATION

on the abstract of the dissertation of Azimova Mukadashon Muamedovna on the topic “Management of the development of the public service sector in the framework of the provision of socially significant benefits (on the example of the Sughd region of the Republic of Tajikistan)” for the degree of candidate of economic sciences in the specialty 08.00.05.02 - Services in the fields of science, education and social sphere

Key words: economy, public sector, public goods, socially significant goods, services, management system, welfare state, market of socially significant goods, local budget.

The purpose of the dissertation research is to study the theoretical foundations for the development of the public sector of social services, analyze its state and development trends, develop methodological provisions and practical recommendations for the further development of an effective management system for this sector in the provision of socially significant benefits.

The dissertation considers the essence of socially significant benefits as an object of management of the public sector of services at various levels, the classification of the features of socially significant benefits and the development of the institutional structure of production and provision of socially significant benefits.

In the course of the study, the dialectical and systemic methods, methods of scientific abstraction and comparison, methods of economic and mathematical analysis, the method of processing statistical data, the extrapolation method, and modeling methods were used.

The author clarified the concept of the public sector of social services based on the generalization of various interpretations contained in the economic literature, defining the public sector as a structural part of a mixed economy, as a set of institutional structures and organizations aimed at the production and provision of socially significant benefits to meet social needs based on available resources (primarily financial).

The sustainable development of production and the provision of public goods in the country and its regions, due to the nature of the social state, is determined, the priority of the Sughd region among the regions is highlighted. The author also developed concretizing criteria for the typology of the public sector of the economy at the regional level and, on their basis, proposed an algorithm for selecting a subject, object and mechanism for managing the development of production and providing socially significant benefits in order to increase the efficiency of resource use in these industries.

The results obtained in the dissertation can be used in the activities of local government bodies, state and non-governmental organizations of the public sector to assess the effectiveness of their functioning and develop recommendations for the further development of the public sector of social services in the Sughd region and the improvement of the management system aimed at meeting the social needs of this region.